

GLOBAL DIALOGUE

13.3

3 numere pe an în mai multe limbi

Despre sociologie
cu Rita Segato

Breno Bringel
Vitória Gonzalez

Asociația Internațională
de Sociologie:
în lumina reflectoarelor

Margaret Archer
Michel Wieviorka
Michael Burawoy
Margaret Abraham
Sari Hanafi
Geoffrey Pleyers
Martin Albrow

Lumea conform
teoriei critice
(și invers)

Stephan Lessenich
Gurminder K. Bhambra
Manuela Boatcă
Patricia Cipollitti Rodriguez
Bruna de la Torre de C. Lima
Esteban Torres

Decarbonizarea și
colonialismul verde

Breno Bringel
Maristella Svampa
Hamza Hamouchène
Nnimmo Bassey
Manifestul popoarelor
din Sud

Perspective teoretice

Kathya Araujo

Secțiune deschisă

- > **Politica fricii și imaginarul politic autoritar**
- > **Lupta pentru apă, formă de rezistență la capitalismul neoliberal**

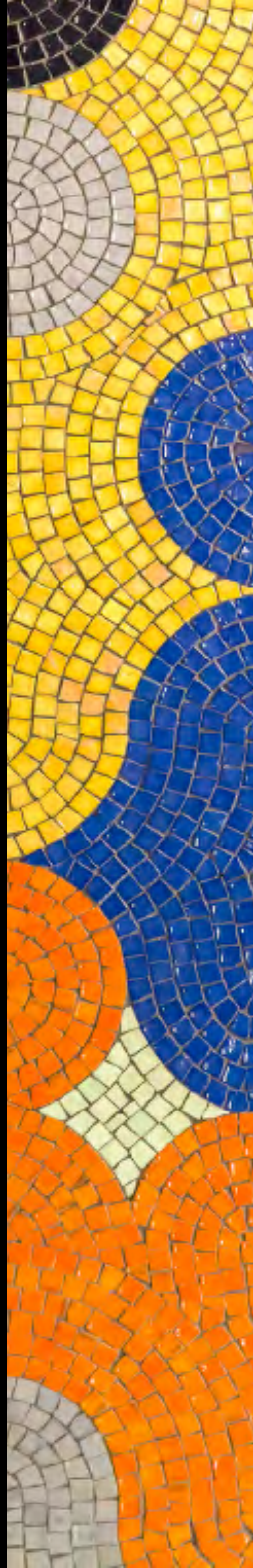
MAGAZINE

International
Sociological
Association
isa

VOLUMUL 13 / NUMĂRUL 3 / DECEMBRIE 2023
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

GD

> Editorial

Acest număr începe cu un interviu cu renumita activistă și feministă Rita Segato. Pe parcursul materialului, discutăm despre contribuțiile sale la problemele de gen, violență și colonialism, dar și despre cum putem consolida dialogurile sud-sud și globale pe aceste teme. Aici, Segato ne împărtășește punctele sale de vedere cu privire la subiecte contemporane precum dezastrele autoritare și internaționalizarea mișcării feministe.

Asociația Internațională de Sociologie (ISA) primește o secțiune specială în acest număr. După 40 de ani dedicați asociației noastre în calitate de Secretar Executiv, Izabela Barlinska se retrage. Actualul președinte al asociației (Geoffrey Pleyers), recent ales la Melbourne, și alți cinci foști președinți (Margaret Archer, Michel Wieviorka, Michael Burawoy, Margaret Abraham și Sari Hanafi) îi aduc un elogiu binemeritat. De asemenea, publicăm discursul lui Pleyers susținut la al XX-lea Congres Mondial de Sociologie. Secțiunea este încheiată de Martin Albrow care îi aduce un omagiu personal lui Margaret Archer.

Pe lângă această secțiune instituțională, numărul de față cuprinde alte două secțiuni tematice. Prima, intitulată „Lumea conform teoriei critice (și invers)”, organizată de Stephan Lessenich și Estaban Torres, se alătură discuțiilor actuale privind teoria critică în lumina centenarului Institutului pentru Cercetări Sociale (IfS). În cele șase articole dedicate, teoria critică a Școlii de la Frankfurt este pusă la îndoială și revizuită prin diferite perspective: relația sa cu sociologia globală (Stephan Lessenich), critica postcolonială (Gurminder K. Bhambra) și decolonială (Patricia Cipollitti Rodríguez), globalizarea experienței periferice (Manuela Boatcă), industria culturală (Bruna de la Torre de Carvalho Lima), și o chemare către noi teorii critice ale societății mondiale (Esteban Torres).

În același spirit de înțelegere a interconectării globale a fenomenelor sociale, secțiunea „Decarbonizarea și colonialismul verde” explorează impactul tranzițiilor ecologice

hegemonice în Sudul Global. Bringel și Svampa sugerează că ne confruntăm cu apariția unui nou consens capitalist centrat pe problema climatică și de mediu, pe care ei o definesc ca fiind „Consensul decarbonizării”. La rândul lor, activiștii Hamza Hamouchène și Nnimmo Bassey analizează colonialismul verde care derivă din tranzițiile energetice ale Nordului Global dintr-o perspectivă nord-africană, respectiv pan-Africană. În cele din urmă, publicăm Manifestul popoarelor din Sud pentru o tranziție eco-socială justă și populară, material scris de activiști, intelectuali și organizații din Africa, America Latină și Asia.

În secțiunea „Perspective teoretice”, sociologul chilian Kathya Araujo solicită reconsiderarea teoriei autorității (și a autoritarismului). După ce a revizuit modelele clasice, Araujo ne prezintă mai multe transformări sociale care le-a făcut pe acestea depășite, oferindu-ne deopotrivă posibile modalități de a regândi autoritatea pe baza unei abordări interactive și relaționale.

Influențată de Araujo, primul articol din „Secțiunea deschisă” este scris de Lara Sartorio și discută despre modul în care politica fricii încadrează subiectivitățile, forjând o imaginație politică autoritară. În cele din urmă, Madelaine Moore prezintă unele dintre principalele descoperiri ale cărții sale *Water struggles as resistance to neoliberal capitalism*, punând creativ teoria reproducerii sociale în dialog cu politica apei.

Încheiem primul an cu această nouă echipă editorială a *Global Dialogue*, entuziasmați de posibilitatea de a construi punți între cititori, culturi, locuri și tradiții intelectuale. Mai multe urmează să vină anul viitor. Între timp, sper să vă bucurați de acest număr și să ne ajutați să răspândim acest *dialog global* în limba dumneavoastră. ■

Breno Bringel, redactor *Global Dialogue*

> Publicația *Global Dialogue* poate fi găsită tradusă în mai multe limbi, pe [website](#).

> Propunerile de articol se trimit la adresa: globaldialogue.isa@gmail.com.

ISA International
Sociological
Association

**GLOBAL
DIALOGUE**

> Echipa editorială

Redactor: Breno Bringel.

Redactori asistenți: Vitória Gonzalez, Carolina Vestena.

Redactor asociat: Christopher Evans.

Redactor-șefi: Lola Busuttill, August Bagà.

Consultanți: Michael Burawoy, Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Redactori consultanți:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalón, Nazanin Shahrokni.

Redactori regionali

Lumea arabă: (*Liban*) Sari Hanafi, (*Tunisia*) Fatima Radhouani.

Argentina: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Dante Marchissio.

Bangladesh: Habibur Khondker, Khairul Chowdhury, Mohammad Jasim Uddin, Bijoy Krishna Banik, Abdur Rashid, Abu Ibrahim Huda, Mohammed Jahirul Islam, Sarker Sohel Rana, Eashrat Jahan Eyemoon, Helal Uddin, Yasmin Sultana, Saleh Al Mamun, Ekramul Kabir Rana, Farheen Akter Bhuian, Khadiza Khatun, Aysa Siddique Humaira, Arifur Rahaman, Istiaq Nur Muhit, Md. Shahin Aktar, Suraiya Akhter, Alamgir Kabir, Taslima Nasrin.

Brazilia: Fabrício Maciel, Andreza Galli, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes, Ricardo Nóbrega.

Franța/Spania: Lola Busuttill.

India: Rashmi Jain, Manish Yadav, Rakesh Rana.

Iran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Elham Shushtarizade.

Kazahstan: Aigul Zabirova, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul, Madiyar Aldiyarov.

Polonia: Aleksandra Biernacka, Anna Turner, Joanna Bednarek, Marta Błaszczczyńska, Urszula Jarecka.

România: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, George Bonea, Marina Dafta, Costin-Lucian Gheorghe, Alin Ionescu, Karina Ludu, Diana Moga, Ramona-Cătălina Năstase, Bianca Pințoiu-Mihăilă.

Rusia: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Taiwan: Wan-Ju Lee, Tao-Yung Lu, Yi-Shuo Huang, Chien-Ying Chien, Mark Yi-wei Lai, Yun-Jou Lin, Yun-Hsuan Chou.

Turcia: Gül Çorbacioğlu, Irmak Evren.

Rita Segato, scriitoare argentiniană, antropolog și activistă feministă, reflectă asupra colonialismului și a altor tematici esențiale, consolidând dialogurile din Sudul Global.

A 100-a aniversare a Institutului de Cercetare Socială și, prin urmare, a așa-numitei Școli de la Frankfurt, este o oportunitate de a reflecta asupra **teoriei critice** din punct de vedere istoric și actual.

Tranziția socio-ecologică care este acum un punct central al agendei politice și economice, nu poate fi redusă la tranziția energetică și nu poate exacerba în continuare inegalitățile dintre Nordul și Sudul Global.

Imagine de copertă: foto credit – iStock, 2021.

Global Dialogue există datorită unui grant generos de la **SAGE Publications**.

> În acest număr

Editorial 2

> DESPRE SOCIOLOGIE

Dincolo de minorizare și colonialitate:
un interviu cu Rita Segato

de Breno Bringel, Brazilia/Spania, și Vitória Gonzalez, Brazilia 5

> ISA: ÎN LUMINA REFLECTOARELOR

Omagiu pentru Izabela Barlinska: 40 de ani dedicați ISA
de Margaret Archer, Marea Britanie, Michel Wieviorka, Franța, Michael Burawoy și Margaret Abraham, SUA, Sari Hanafi, Liban, și Geoffrey Pleyers, Belgia 8

Sociologie globală: cele patru transformări
de Geoffrey Pleyers, Belgia 12

Omagiu personal pentru Margaret Archer (1943-2023)
de Martin Albrow, Marea Britanie 15

> LUMEA CONFORM TEORIEI CRITICE (ȘI INVERS)

Teoria critică și sociologia globală: o suferință înrudită
de Stephan Lessenich, Germania 16

Colonialismul bumbacului:
o reevaluare postcolonială a capitalismului
de Gurminder K. Bhambra, Marea Britanie 18

Periferia răspunde:
globalizarea experienței coloniale
de Manuela Boatcă, Germania 20

Totalitate și exterioritate:
categorii pentru o teorie critică decolonială
de Patricia Cipollitti Rodríguez, SUA 22

Industria culturii:
un program (politic) de cercetare pentru teoria critică
de Bruna Della Torre de Carvalho Lima, Germania/Brazilia 24

Spre o teorie critică a societății mondiale
de Esteban Torres, Argentina 26

> DECARBONIZAREA ȘI COLONIALISMUL VERDE

Consensul decarbonizării
de Breno Bringel, Brazilia/Spania, și Maristella Svampa, Argentina 28

Tranziția energetică în Africa de Nord:
colonialism, deposedare, expropriere
de Hamza Hamouchène, Marea Britanie/Algeria 32

Colonialismul verde și intern în Africa
de Nnimmo Bassey, Nigeria 35

Manifest al popoarelor din Sud
pentru o tranziție energetică eco-socială
Articol colectiv 38

> PERSPECTIVE TEORETICE

Necesitatea unei teorii reînnoite a autorității
(și a autoritarismului)
de Kathya Araujo, Chile 41

> SECȚIUNE DESCHISĂ

Politica fricii și imaginarul politic autoritar
de Lara Sartorio Gonçalves, Brazilia 44

Lupta pentru apă, formă de rezistență la capitalismul neoliberal
de Madelaine Moore, Germania 47

„Sociologia globală nu poate rămâne înrădăcinată în universitățile și canoanele occidentale care se prezentau ca universale și nici nu poate să se limiteze la criticile acestei sociologii occidentale”

Geoffrey Pleyers

> Dincolo de minoritizare și colonialitate: un interviu cu Rita Segato

Foto credit: Beto Monteiro / Secom UnB.

Rita Segato este antropolog, scriitoare de prestigiu, și activistă feministă de origine argentiniană. Este Profesor Emerit la Universitatea din Brazilia iar în ultimii ani a primit aproape o duzină de diplome *honoris causa* de la universități europene și latino-americane, precum și alte câteva premii importante – printre acestea, Premiul Frantz Fanon de la Caribbean Association of Philosophy pentru întreaga sa activitate (2021) și Personalitate remarcabilă a culturii orașului Buenos Aires (2019). Ea deține, de asemenea, catedra Rita Segato în Pensamiento Incómodo la Universitatea Națională din San Martín și catedra Aníbal Quijano la Muzeul Reina Sofía din Madrid. Pe lângă o carieră

academică distinsă și cercetări inovatoare pe diverse subiecte precum rasa, etnia, națiunea, religia, genul, violența și colonialitatea, ea a adus o contribuție vastă la drepturile omului. De exemplu, este co-autoarea primei propuneri de acțiune afirmativă pentru a garanta intrarea studenților de culoare și indigeni în învățământul superior din Brazilia (1999). A colaborat de asemenea cu diferite organizații de femei din America Latină și este o referință esențială pentru mișcarea feministă. Recent și-a publicat în limba engleză cartea [The Critique of Coloniality](#) (Routledge, 2022). În septembrie 2023, Rita Segato a fost interviuată de **Breno Bringel** și **Vitória Gonzalez**, redactorii Global Dialogue.

Breno Bringel și Vitória Gonzalez (BB & VG): *Munca și traiectoria dumneavoastră au fost recunoscute recent în întreaga lume. Cu toate acestea, credem că cititorii noștri din diferite părți ale lumii – precum Africa, Asia, Orientul Mijlociu și chiar unele regiuni ale Europei – încă mai trebuie să vă cunoască munca. Cum considerați contribuțiile dumneavoastră de cercetare, concentrate în primul rând pe America Latină, ca fiind relevante în alte contexte? Cum pot contribui la stimularea dialogurilor globale din Sudul Global?*

Rita Segato (RS): Din păcate, nodul major pentru circulația ideilor este în continuare reprezentat de către Statele Unite ale Americii. Filtrarea a ceea ce merită să fie cumpărat trece prin SUA și la acest filtru se îndreaptă majoritatea comunităților academice pentru a vedea ce merită citit, ce a fost aprobat de screening-ul din Nordul Global. Validarea vine de acolo și aceasta este una dintre sarcinile imperiului. Pe de altă parte, se vorbește mult despre circulația ideilor în universul Sudului Global. Îmi pare rău, dar nu cred în această izolare auto-impusă. Mă simt mai aproape de măiestrul gânditor peruan Aníbal Quijano, care a spus că, în ciuda faptului că este din Sud, nu s-a gândit la Sud sau pentru Sud, ci la întreaga lume. Structura încă colonială a lumii este o problemă planetară, iar nevoia de a o lua în considerare și de a o desființa este, de asemenea, o problemă globală.

În ceea ce privește munca mea, mi-aș dori să pot întâlni mai mulți autori africani, caraibieni, asiatici și din Orientul Mijlociu care cercetează problemele contemporane. Virtualitatea a deschis această posibilitate, deși nu a fost utilizată pe deplin și încă nu este același lucru cu co-prezența și co-corporalitatea. Dar chiar dacă ne gândim la dialogul cu autorii din fostele colonii, trebuie să o facem întotdeauna cu fidelitate față de ideea că gândim și scriem pentru lume. Acest mod de gândire converge în critica mea asupra minorizării, adică în critica locului pe care multiculturalismul îl acordă „celorlalți” în ceea ce privește subiectele pline din punct de vedere ontologic: femeile, indienii, oamenii de culoare, sexualitățile disidente etc.

În perspectiva mea, acest loc al minorității politice care gândește de la sine, despre sine și pentru sine trebuie distrus. De exemplu, dacă femeile avansează în propunerile noastre, dacă patriarhatul se sparge și se descompune, toate turnurile puterilor sunt destabilizate, iar antagoniștii noștri știu foarte bine acest lucru. Din cauza pericolului pe care îl reprezentăm își pun „turmele” în stradă repetând nonsensuri precum, spre exemplu, că „genul” – care este o categorie analitică capabilă să țină seama de varietatea construcțiilor culturale a ceea ce reprezintă un bărbat și o femeie – este o „ideologie”. Aceste turme plasate pe străzi pentru a repeta sloganuri fără a le înțelege sunt dovada irefutabilă a măsurii în care „minoritățile” subestimate ating și amenință structura lumii.

BB & VG: *Dacă am putea traduce în toate limbile revistei noastre una dintre lucrările dumneavoastră care nu a fost încă difuzată la nivel internațional, pe care ați recomanda-o? De ce?*

RS: Aceasta este o întrebare complicată. Autorul nu știe niciodată. De asemenea, este dificil să răspund deoarece unele dintre textele mele abordează opresiunea patriarhală, altele abordează opresiunea rasială, iar altele diferența dintre „politică” și „politic” (cu alte cuvinte, critica mea asupra captării politicului de către stat). Multe eseuri sunt acum sub formă de interviuri și chiar înregistrări video. Vorbesc din ce în ce mai mult și scriu din ce în ce mai puțin din cauza efectelor vârstei și a urgenței de a mă face înțeleasă.

Dar în penultima mea carte, intitulată *Cenas de um pensamento incômodo* (ro. Scene de gânduri tulburătoare), publicată în 2022 în portugheză și în 2023 în spaniolă, există două texte mai puțin cunoscute: “Refundar o feminismo para refundar a política” (ro. Reinventarea feminismului pentru reinventarea politicii) și “Nenhum patriarcado fará a revolução: reflexões sobre as relações entre capitalismo e patriarcado” (ro. Niciun patriarh-șef nu va face revoluția: reflecții asupra relației dintre capitalism și patriarhat). În cea mai recentă carte a mea, publicată în spaniolă în Chile, intitulată *Expuesta a la muerte* (ro. Expus la moarte), prefața foarte scurtă “Encomio de la incertidumbre” (ro. În lauda incertitudinii) îmi exprimă ideile foarte bine.

Există, de asemenea, o carte care stă la baza tuturor dezvoltărilor ulterioare ale gândirii mele. Deși cele mai recente lucrări au fost sau sunt traduse în engleză, germană, franceză, italiană, portugheză și chiar greacă, aceasta nu a avut același noroc: *Las estructuras elementales de la violencia* (ro. Structurile elementare ale violenței). În această lucrare, un capitol cheie și o platformă pentru tot ceea ce am gândit de atunci este “La estructura de género y el mandato de violación” (ro. Structura de gen și mandatul violenței).

Criticii multiculturalismului menționate mai sus i-am dedicat câteva capitole din cartea *La Nación y sus Otros* (ro. Națiunea și ceilalți); în special, capitolul “Identidades Políticas/ Alteridades Históricas: una crítica a las certezas del pluralismo global” (ro. Identități politice/ Alterități istorice: o critică a certitudinilor pluralismului global). De asemenea, în carte anticipez o critică a „politicii” care devine centripetă, internă, endogamă și teritorială în sensul de a se închide în propria sa rețea de apartenență.

BB & VG: *Lucrarea dumneavoastră prezintă multiple moduri interesante de a explora relația dintre gen și colonialitate. Cum putem confrunta astăzi astăzi acest mecanism istoric care întărește rasismul, colonialismul și violența de gen în contextul ascensiunii extremei drepte la nivel mondial?*

RS: Pe de o parte, există o reflecție asupra legăturilor dintre rasism, patriarhat și colonialitate. Aceasta este una dintre teme. Pe de altă parte, se pune problema formațiunilor fascistului contemporan. Dacă ar exista o strategie, o metodă, am putea spune, și o structură care să ne permită să identificăm ideologiile fasciste, ar fi că toate se bazează pe construirea unui „altul” ca inamic. Fascismul are nevoie de un inamic, o victimă sacrificială și un țap ispășitor pentru ca puterea și

aliații săi să poată atinge coeziunea. Prin urmare, fascismul se construiește prin crearea „celuilalt”. Deci, oamenii rasializați, femeile și disidenții sexuali sunt pradă ușoară pentru rolul acestui „celălalt”. Moștenirea structurii permanente a colonialității pune la dispoziție ceea ce este numit drept „inamicul comun al societății”. Este doar un pas mic, deoarece acest „celălalt” construit ca amenințare era deja disponibil. Demonizarea femeilor rasializate și a disidenților sexuali este foarte ușoară; sunt deja suspectați din cauza efectului structurii coloniale a lumii.

BB & VG: Timp de câțiva ani, ne-am gândit că țările care au experimentat procese de memorie istorică și lupte mai puternice pentru drepturile omului, precum este Argentina, vor fi mai ferite de eșecuri autoritare. Cu toate acestea, vedem astăzi și un val revizionist și, în unele cazuri, negator în Argentina. Cum evaluați acest proces?

RS: Trebuie să luăm în considerare cel puțin două aspecte ale vieții politice argentinene. În primul rând, exterioritatea managementului de stat în raport cu cei administrați: teritoriul și viețile oamenilor, instalate încă de la întemeierea statelor noastre (ceea ce eu numesc „eroarea fundamentală”, care va stabili colonialitatea permanentă a managementului). În al doilea rând, distanța dintre „politică” (acțiunile și deciziile derivate din structura statului, cu partidele politice, mișcările sociale organizate și facțiunile și interesele din cadrul acestora, cu orientarea acțiunii lor eminentemente centripete, intestinale, endogame) și „politic” (care circulă în societate, țese relații sociale și ghidează efectiv istoria).

În cazul Argentinei, votul de dreapta pare a fi o cerere de „repornire” a politicii la inițiativa unor sectoare ale societății care cer o distribuție mai echitabilă a rolului principal în istorie și care percep politica ca fiind activă doar în labirinturile partidelor și abandonând spațiile în care se află oamenii, începând să-i trateze ca turme disponibile pentru a fi conduse. Această lipsă (sau expropriere) de protagonism generează resentimente, mai ales în rândul tinerilor. La aceasta se adaugă mesajul conform căruia „nu ești; nu ai o viață plină dacă nu trăiești sub lumina reflectoarelor media”. Există o acumulare de resentimente din cauza promisiunilor democrației și a modernității care nu au fost niciodată îndeplinite.

Democrația nu a încetat niciodată să fie un proiect al democrației. Iar modernitatea – egalitatea de șanse, fraternitatea, libertatea – nu a încetat niciodată să fie un proiect de modernitate. Această acumulare de resentimente și dezamăgire este folosită de forțele politice anti-democratice. Așadar, chiar și acele „drepturi” obținute prin aducerea dreptății și a judecății celor responsabili de genocidul argentinian par îndepărtate astăzi. Ele sunt astăzi afacerea unui stat în a cărui conducere și configurație majoritatea nu participă și nu se simt parte din aceasta.

BB & VG: Putem vorbi despre un feminism internațional în zilele noastre?

RS: Ideea de „internațional” este, fără îndoială, interesantă, deoarece indică un feminism care trece granițele, comunică și se unește prin cereri și trimiteri comune. Cu toate acestea, riscă același risc ca distanța pe care am menționat-o mai devreme între „popor” și „politică”. Pot fi create summit-uri de „experti” și ortodoxii care dăunează mișcării. Mișcarea feministă va fi pluralistă, sau nu va fi deloc. Va fi pentru o lume fără hegemonie, sau nu va fi deloc. Din cauza verticalismului feminismului eurocentric, părți ale mișcării din Africa au ales să vorbească despre „womanism” mai degrabă decât despre feminism. Acestea sunt istorii foarte diferite, cu structuri distincte de gen, lupte și obiective modelate de aceste diferențe. Când ne vedem problemele comune prin prisma diferențelor, un feminism internațional poate ajunge la destinația dreaptă.

BB & VG: O ultimă întrebare rapidă: ce credeți că are de învățat sociologia globală de la popoarele indigene de pe continentul nostru?

RS: Tocmai o politică care nu generează această distanță între summit-urile guvernamentale și popoarele lor și o politică care își poate imagina o lume plurală fără a obiectiva natura și corpurile. Un „proiect istoric al legăturilor” care este viu și în tensiune cu „proiectul istoric al lucrurilor”, acestea fiind imaginare ale fericirii foarte diferite. ■

> Omagiu pentru Izabela Barlinska: 40 de ani dedicați ISA

de foștii președinți ISA **Margaret Archer**, **Michel Wieviorka**, **Michael Burawoy**, **Margaret Abraham**, și **Sari Hanafi**, și președintele actual ISA **Geoffrey Pleyers**

Discursul Izabelei Barlinska la omagiul dedicat în cadrul celui de-al XX-lea Congres Mondial de Sociologie ISA din Melbourne, 2023.

de **Margaret Archer (președinte ISA 1986-1990)***

Acum peste 40 de ani, Comitetul Executiv al Asociației Internaționale de Sociologie (ISA), întâlnindu-se în Polonia, a cunoscut-o pe Izabela pentru prima dată, stând demnă printre fulgii de zăpadă plutitori, pentru a ne întâmpina. Ca nepoată a Magdalenei Sokołowska, am presupus că această doctorendă ne ajută doar în ceea ce privește aranjamentele locale. Cât de mult am putut să mă înșel? Aceasta nu era doar o săptămână liberă de la teza ei despre Virginia Woolf, ci un preambul a ceea ce urma să însemne patru decenii de muncă pentru ISA. Ne-am înțeles imediat; în fond, școala mea mă pregătise pentru o licență în literatura engleză, dar m-am întrebat timp de mai mulți ani dacă am făcut bine în a o încuraja să părăsească Polonia pentru nomadismul ISA.

Singura persoană fără ezitări era Tom Bottomore, fost Secretar executiv însuși, înainte de a deveni președinte ISA, care a recunoscut foarte devreme talentele administrative și organizaționale ale Izabelei, pe când Secretariatul era în Bruxelles. El a devenit susținătorul și prietenul ei pe viață, fiind unul dintre puținii bărbați din acea perioadă care nu vedeau nicio contradicție între a fi femeie și a fi competent profesional. Amândoi am fost beneficiari ai „iluminării” sale! Bruxellesul nu a durat mult, și erau în curs planuri pentru transferarea Secretariatului în Spania (1987). A fost o mutare dificilă, deoarece înțelegerea ISA cu privire la furnizarea unei locații pentru Secretariat s-a încurcat într-un conflict cu un Centru pentru Cercetare indigenă care revendica aceeași locuință în Madrid. Îmi amintesc de unele „negocieri” implicate în

>>

găzduirea unei mese cu adevărat enorme și protestele ISA către Ministerul Educației.

Când scriu despre „Secretariat”, de fapt, în 1987, acest lucru însemna Izabela de una singură, care era începătoare în spaniolă, avea un talent imens în networking, dar care cunoștea puțini colegi în Madrid și avea doar propriul fler pe care să se bazeze în ceea ce privește piața internă a locuințelor. Reziliența ei era remarcabilă. A obținut rapid sprijinul Asociației Profesionale în rezolvarea problemei de acomodare, și-a arătat talentul în consolidarea unui noi echipe de lucru, a căpătat rapid fluență în limba spaniolă și a dobândit apartamentul de pe acoperiș pe care îmi este greu să cred că l-am vizitat pentru ultima dată, pentru a servi împreună un pahar în timp ce soarele apunea peste Madrid.

Deoarece Comitetul Executiv își ținea întâlnirea anuală într-un oraș diferit în fiecare an, Izabela și cu mine am călătorit împreună și ne-am globalizat dinainte ca termenul să existe. Colaborarea noastră s-a intensificat când am devenit președinte al asociației, și doar atunci mi-am dat seama cât de extinse erau responsabilitățile ei. De la începerea unui nou jurnal (*International Sociology*), introducând limba spaniolă

tardiv ca a treia limbă oficială, și gestionarea proliferării Comitetelor de Cercetare, până la protocolul de primire a Regelui și Reginei la Congresul Mondial (1990) – toate aceste sarcini îi reveneau și erau încorporate fără efort în volumul ei de muncă administrativă.

Ulterior, Izabela a revenit la obiectivul său timpuriu de a termina un doctorat, dar de data aceasta a fost dedicată mișcării Solidaritatea din Polonia, lucrare publicată ulterior în spaniolă și poloneză. Am păstrat mereu legătura. În majoritatea anilor, încercam să ne luăm o săptămână de vacanță undeva (adesea împreună cu Céline Saint-Pierre). În cele din urmă, când am devenit profesor invitat la Universitatea din Navarra, Pamplona, a fost o plăcere să zbor din Madrid și să petrec câteva zile cu ea – să cumpăr perne, să vizitez muzeele de artă și să deschid încă o sticlă de vin în grădina ei de pe acoperiș. Izabela a îmbogățit fiecare membru al ISA de astăzi, inclusiv pe cei care nu au avut niciodată privilegiul de a o cunoaște. Fie ca întoarcerea ei în Polonia să fie primitoare și plină de satisfacții. ■

* Margaret Archer a scris aceste rânduri la 2 aprilie 2023, cu o lună înainte de a se stinge din viață (vezi [necrologul](#) din acest număr al Global Dialogue).

de **Michel Wiewiorka (președinte ISA 2006-2010)**

ISA... IZABELA: da, ISA a fost “Bella” cu IZabela. Făcând parte din ISA din 1982 (Mexic!) și lucrând îndeaproape cu ea pe vremea când eram președinte, pot spune că asociația noastră nu ar fi arătat așa cum o cunoaștem, dacă nu ar fi existat ea.

Întotdeauna a fost atât incredibil de eficientă, cât și minunat de prietenoasă. Conștientă de viața noastră intelectuală și științifică, făcând parte din ea, și excelentă în chestiuni

administrative. Cu adevărat globală și internațională, și atât de poloneză – de partea bună a vieții politice și sociale poloneze. Prezentă atunci când era necesar sau util, dar fără excese. Cunoscând totul și atât de mulți oameni, dar fără a se amesteca niciodată. Permiteți-mi să adaug un cuvânt în franceză: Izabela este mai mult decât un actor critic al ISA. Este o persoană elegantă, are *la classe*, *la grande classe*. Îi doresc toate cele bune pentru noua sa viață. ■

de **Michael Burawoy (președinte ISA 2010-2014)**

Izabela Barlinska s-a dedicat dezvoltării ISA, devenind un contribuitor major la dezvoltarea sociologiei internaționale și, mai recent, al sociologiei globale. Este foarte trist să auzim de decesul lui Margaret Archer, deoarece și ea a fost un alt contribuitor la acest proiect, lucrând îndeaproape cu Izabela în anii cruciali în care ISA a fost înființată la Madrid. Dintre toți președinții, ea a cunoscut-o cel mai bine pe Izabela. Omagiul ei adus Izabelei a fost probabil unul dintre ultimele lucruri pe care le-a scris.

Margaret Archer ne povestește cum Izabela a fost recrutată de mătușa ei pentru a se ocupa de primirea Comitetului Executiv la Varșovia în 1977, pe când Izabela era încă

studentă. Acest lucru s-a întâmplat cu patru ani înainte ca Izabela să se implice profund în Mișcarea Solidaritatea. Când a fost declarată legea marțială în acea zi fatidică din decembrie 1981, conducerea clandestină a Solidarității a încurajat-o pe Izabela să ocupe un post de invitat în biroul ISA. Conducerea a considerat că prezența ei în Europa de Vest ar putea oferi o legătură importantă între opoziția din Polonia și cei din exil. Ca să clarificăm, Izabela nu a fugit din țara sa; nu a căutat azil în Occident. Nici nu s-a gândit vreodată la asta. A fost un cetățean loial al Poloniei, făcând tot ce a putut pentru a sprijini forțele democratice din Polonia – un studiu al vieții Izabelei este deosebit de potrivit pentru tema Congresului din acest an, dedicat politicii antiautoritare.

Deși nu i-a plăcut niciodată să-și etaleze cunoștințele și expertiza, ar trebui să ne amintim că Izabela era sociolog. În timp ce conducea ISA, ea și-a scris teza de doctorat la Universitatea Complutense din Madrid, sub îndrumarea profesorului Víctor Pérez-Díaz. Este vorba despre un studiu al vieții cotidiene în timpul Solidarității poloneze și al Legii marțiale, poziționat în contextul caracterului schimbător al opoziției față de partidul-stat. Lucrarea i-a fost publicată în limba spaniolă sub titlul [La sociedad civil en Polonia y Solidaridad](#). Deși nu a știut-o atunci, ea arată cum acesta a fost începutul sfârșitului ordinii sovietice. Acest lucru este o reamintire esențială a faptului că luptele împotriva autoritarismului, pot să nu aibă succes pe termen scurt. În același timp însă, ele pot avea efecte pe termen lung.

Dar mă abat de la subiectul meu – Izabela și contribuția ei pentru ISA. Mă alătur sentimentelor lui Michel Wieviorka și Margaret Abraham – ea a fost un pilon al ISA. Să nu uităm că, atunci când și-a început asocierea cu ISA, în 1977, abia dacă existau 1.000 de membri. Când a devenit Secretar executiv în 1987, abia dacă erau 2.000 de membri, în comparație cu cei peste 5.000 de membri de dinainte de COVID. Numărul comitetelor de cercetare și al membrilor asociațiilor naționale a crescut într-un ritm exponențial similar cu cel al participării la congrese. Ea a supravegheat introducerea Forumului bianual. De-a lungul acestor 40 de ani, din micul său birou din cadrul Universității Complutense, Izabela a ghidat ISA prin transformări tehnologice extraordinare. Cumva, ea a reușit să mențină mașinăria în funcțiune – cu ajutorul lucrătorilor cu jumătate de normă Nacho, Juan și Lola. Să nu uităm că, în prezent, Asociația Americană de Sociologie doar a dublat numărul de membri ai ISA, fiind totuși deservită de

23 de angajați cu normă întreagă! Să clarificăm: sănătatea financiară a ISA a depins de energia, devotamentul și geniul organizatoric al Izabelei Barlinska.

În calitate de Secretar executiv, ea a reușit să negocieze cu succes această organizație teribil de fracturată – o mini-ONU – doar pentru că s-a ținut cu grijă, departe de politica ISA. Își păstra gândurile pentru ea însăși în cadrul reuniunilor Comitetului Executiv, chiar în ciuda celor mai intense provocări. Scopul ei a fost întotdeauna să sprijine aparatul ISA, încurajând inovații importante precum seminariile regionale ale lui Wallerstein, laboratorul de doctorat al lui Martinelli sau noua revistă a lui Archer, *International Sociology*.

Comitetul Executiv ia deciziile, iar Izabela le duce la îndeplinire cât poate de bine. Și nu a fost o persoană care să se sustragă de la nicio muncă. Încă îmi amintesc cum a muncit non-stop pentru a se ocupa de cozile lungi la înscrierea la Congresul ISA de la Durban. Ea a fost întotdeauna în tranșee și în prima linie a reuniunilor ISA, la fel cum a făcut ca ISA să funcționeze jonglând din „culise” între o reuniune sau o alta. Ea a fost cea care s-a ocupat de numeroasele crize cu care ne-am confruntat – fie că a fost vorba de schimbarea unei conferințe dintr-un loc în altul din lume, de închiderea incontestabilă a biroului nostru, de negocierea spațiului pentru Congres sau Forum etc.. Ea a trebuit să se asigure că ISA nu pierde bani atunci când a supravegheat bugetul. Comparativ cu alte organizații internaționale din domeniul științelor sociale, ISA a avut o istorie lungă și înfloritoare – și noi toți îi datorăm Izabelei foarte mult. Îi urez toate cele bune, în timp ce se îndreaptă spre noua sa carieră, înapoi în Polonia. ■

de Margaret Abraham (președinte ISA 2014-2018)

Am fost cu adevărat norocoasă să o cunosc pe Dr. Izabela Barlinska pentru mai bine de trei decenii. Sunt profund recunoscătoare pentru că am avut privilegiul de a lucra îndeaproape cu ea. Izabela, calmul tău incredibil în situații de criză, capacitatea ta multilingvă, memoria instituțională și atenția acordată tuturor fațetelor operațiunilor ISA au fost de neprețuit. După ce am lucrat îndeaproape cu tine, în special în timpul mandatului meu de vicepreședinte ISA pentru cercetare și de președinte al ISA, pot afirma că sprijinul tău extraordinar a contribuit la succesul celui de-al II-lea Forum ISA de la Buenos Aires și al celui de-al XIX-lea Congres Mondial ISA de la Toronto. Știu

că ceea ce am realizat cu toții nu ar fi putut fi realizat fără angajamentul, competența, profesionalismul și colaborarea ta și a echipei tale. În calitate de feministă, sunt, de asemenea, recunoscătoare că am avut la cârma secretariatului ISA o femeie atât de extraordinară și cel mai bine calificat sociolog profesionist, care a contribuit cu viziune și pragmatism la asigurarea binelui comun al comunității sociologice globale și la continuarea vitalității organizaționale a ISA. ISA este o asociație remarcabilă și mă bucur că tu, Izabela, ai făcut parte din călătoria fantastică a acestei asociații. Așadar, te salut și te îmbrățișez cu un imens și sincer mulțumesc! ■

de **Sari Hanafi (președinte ISA 2018-2023)**

După toate aceste mărturii, am rămas fără cuvinte. Totuși, diferența față de toate aceste mărturii este că eu am cunoscut-o pe Izabela Barlinska mult mai devreme în cariera mea decât toți acești foști președinți. Se întâmpla pe vremea când eram doctorand și unul dintre câștigătorii Concursului mondial pentru tinerii sociologi în cadrul Congresului de la Bielefeld din 1990. Bunătatea ei m-a impresionat, deoarece a răspuns cu răbdare la multe dintre întrebările mele. Unele dintre ele erau naive, deoarece era prima dată când participam la o conferință mare.

De atunci, am fost în strânsă legătură cu ea în calitate de membru al Comitetului Executiv, vicepreședinte al Asociațiilor Naționale și, mai recent, în calitate de președinte al ISA. Nu a ezitat niciodată să îmi ofere sfaturi înțelepte atunci când i le-am solicitat. Trebuie să mărturisesc că nu le-am urmat întotdeauna dar, spre lauda ei, acest lucru nu a supărat-o. În orice caz, nu-mi amintesc ca Izabela să fi fost vreodată excesiv de supărată. Chiar și în discuțiile aprinse, îi invidiam calmul. Reacțiile sale ar fi putut veni doar după ce își acorda timp să reflecteze asupra subiectelor provocatoare.

Mi-au făcut plăcere conversațiile cu ea în afara ședințelor. Rareori bârfeam împotriva colegilor. Vorbeam în schimb despre Liban, Palestina, Polonia, sociologie, artă, literatură etc.. Fiind o persoană cosmopolită, avea o cultură generală vastă. În timpul COVID-19, am avut multe întâlniri online cu vicepreședinți, Comitetul Executiv și alte comitete. De cele mai multe ori nu-și anunța disponibilitatea într-un calendar sau grilă orară, deoarece se adapta întotdeauna la cel mai bun moment pentru majoritatea participanților la întâlnire. La un moment dat, mi-a fost jenă din cauză că, uneori, acest lucru ar fi fost dimineața devreme sau seara târziu.

Izabela are memoria ISA, așa că știa ce ar funcționa de obicei și care ar fi reacția comunității sociologilor la unele dintre deciziile Comitetului Executiv. Plănuiam să facem împreună o drumeție pe munte într-o zi; sunt mai dornic să o fac acum pentru a păstra prietenia noastră dincolo de ISA. Îți mulțumesc, Izabela, pentru tot ceea ce ai făcut pentru ISA în ultimii 40 de ani. ISA îți datorează foarte mult... ■

de **Geoffrey Pleyers (președinte ISA 2023-2027)**

Președinții succesivi ai ISA ne-au reamintit de multiplele moduri în care Izabela Barlinska a jucat un rol crucial în istoria ISA în ultimele patru decenii. În calitate de vicepreședinte ISA pentru cercetare, am avut privilegiul de a fi martor al dedicării ei, inclusiv al uneia dintre cele mai recente realizări ale sale: pregătirea tranziției și formarea noului nostru Secretar executiv. A reușit să facă acest lucru în modul ei caracteristic discret, cu eficiență și dragoste pentru ISA. În acest fel, ne-a dat tuturor o lecție, nu printr-un discurs lung, ci prin practici concrete. Ea ne-a reamintit că ISA merită atât de multă dedicare și că este mai importantă decât oricine. Mi-aș dori ca toți liderii din asociația noastră și din lume să aibă această dedicare și să fie dispuși să pregătească următoarea generație cu multă înțelepciune, angajament și dragoste pentru organizația lor.

Izabela Barlinska a modelat ISA ca nimeni altcineva. Ea a fost imaginea și vocea ISA pentru mii de sociologi și o referință pentru toți cei care se îndoiau de modul în care trebuie abordată o problemă la nivelul Comitetului de Cercetare sau al Comitetului Executiv. Moștenim o asociație extraordinară, capabilă să apere și să dezvolte sociologia pe toate continentele. Trebuie să menținem standardele înalte stabilite de Izabela și să dezvoltăm noile proiecte pe această bază. ISA este asociația ei. A fost casa ei timp de aproape patru decenii și așa va rămâne. Ne vom asigura că ea își va găsi spațiul în ISA în următorii ani și decenii și sperăm cu toții să o revedem în cadrul forumurilor și evenimentelor ISA. ■

Pentru a afla mai multe despre Izabela Barlinska, Global Dialogue recomandă interviul cu ea realizat de Michael Burawoy, publicat în 2012 în două părți: [partea I](#) și [partea II](#) (pentru cea din urmă există și versiunea tradusă în [limba română](#)).

> Sociologie globală: cele patru transformări

de **Geoffrey Pleyers**, FNRS și Universitatea Catolică din Louvain, Belgia, și președinte ISA (2023-2027)

| Imagine creată pe Freepik.

Noua adresă a președintelui ISA, în cadrul celui de-al XX-lea Congres Mondial de Sociologie, 1 Iulie 2023

Deși scopul sociologiei este acela de a încerca să înțeleagă transformările lumii noastre, disciplina este și ea însăși influențată și transformată de către acestea. Este în mod notabil și cazul proiectului de *sociologie globală*, care ar trebui să fie reconsiderat, având în vedere schimbările prin care a trecut lumea noastră în decursul ultimelor decenii. Am început să studiez globalizarea în ultima parte a anilor 1990. Până atunci, globalizarea fusese un subiect central în sociologie. „Sociologie pentru o singură lume” fusese deja motto-ul Congresului Mondial al Asociației Internaționale de Sociologie (ISA) din 1990. Treizeci și trei de ani mai târziu, provocările globale au devenit și mai acute. Lumea noastră a devenit din ce în ce mai „globală”; și totuși, globalizarea și sociologia s-au schimbat dramatic. În această alocuțiune aș dori să menționez pe scurt patru dintre aceste schimbări, de ce implică ele reînnoirea proiectului unei sociologii globale și ce au însemnat acestea pentru ISA.

> Noi instrumente pentru comunicare și conexiuni

Una dintre cele mai dramatice schimbări din anii 1990 și până în prezent constă în folosirea masivă a „noilor informații și tehnologii de comunicare”. Internetul și lumea cibernetică erau abia la început în anii 1990, dar conectivitatea a fost în curând considerată fundamentală pentru o eră de intensificare a globalizării (Castells, 1996). În prezent, media digitală și tehnologiile au devenit o parte principală a vieților majorității ființelor umane. Acestea au schimbat în mod dramatic felul în care comunicăm, ne informăm și conviețuim. Acestea au transformat în profunzime spațiul public în regimuri democratice, iliberale și autoritare deopotrivă.

Tehnologiile comunicării digitale au adus provocări și oportunități pentru ISA și pentru societatea globalizată.

>>

Comunicarea digitală oferă instrumente pentru a face vizibile analizele sociologice din diferite regiuni ale lumii și pentru a ajunge la un public mai larg în rândul cetățenilor și al factorilor de decizie politică. ISA a organizat primul mare congres online în științe sociale în timpul pandemiei, eveniment la care au participat peste 3.500 cercetători. Astăzi, contul ISA de social media menține zilnic comunitatea activă și informată. Întâlnirile online au permis de asemenea o participare mai dinamică în cadrul ISA, în special prin intermediul reuniunilor online ale Consiliului de Cercetare.

> O planetă limitată

Dezastrul climatic și o conștiință ecologică în creștere au schimbat dramatic semnificația și experiența globalității noastre. În anii 1990, „globalizarea” se referea la expansiunea modelului occidental de piață și al democrației formale într-o lume reunificată după Războiul Rece, iar ea părea fără limite. În prezent, întrebările centrale ale sociologiei globale au căpătat o formă nouă odată cu criza climatică și distrugerea naturii.

„Cum să trăim împreună pe o planetă atât de limitată?” Aceasta este, fără îndoială, cea mai importantă întrebare pe care sociologia trebuie să o abordeze în secolul al XXI-lea. Ecologia și problemele legate de mediu sunt mai mult decât obiective specifice pentru sociologie: ele se inter-sectează cu toate celelalte domenii de cercetare, devenind o întrebare recurentă pentru sociologie. Acestea ne vor transforma disciplina și ceea ce se așteaptă de la sociologie și de la sociologi. Aceasta va fi un subiect central în ISA în următorii patru ani.

> Creșterea autoritarismului în locul extinderii democrației

În anii 1990, majoritatea intelectualilor, decidenților politici și a actorilor din societatea civilă împărtășeau convingerea, sau cel puțin speranța că intensificarea globalizării și interconectivitatea facilitată de Internet ar implica extinderea democrației și respectarea drepturilor omului.

Un sfert de secol mai târziu, tema aleasă pentru Congresul Mondial din 2023 a fost „Revenirea Autoritarismului”. Din nefericire, aceasta a fost o alegere excelentă și oportună făcută de Sari Hanafi. Speranțele noilor valuri de democratizare care au renăscut odată cu Primăvara Arabă s-au estompat în deceniul următor. Regimurile iliberale și autoritare s-au întărit pe toate continentele. Acestea au învățat modalități eficiente de a utiliza rețelele sociale și tehnologiile de comunicare pentru a controla propria populație, pentru a influența alegerile în alte țări, și a-și proiecta narațiunile și modelul de regim la nivel global.

Sociologii și oamenii de știință specializați în științe sociale au dedicat o mare parte din cercetări regimurilor autoritare și actorilor acestora, precum și mișcărilor care amenință democrația; adesea, acestea amenință și sociologii. Libertatea de cercetare a fost contestată în multe țări, fie prin creșterea controlului statal, fie prin multiplicarea amenințărilor din partea actorilor de extremă dreapta ori a milițiilor paramilitare. În zilele noastre, o sociologie globală necesită o atenție specială și susținere pentru sociologii care se confruntă cu

astfel de pericole în timpul cercetărilor lor. În data de 25 ianuarie 2016, Giulio Regeni, un tânăr sociolog italian și membru al ISA RC47, a fost arestat și ucis de poliția egipteană în timp ce realiza cercetări asupra sindicatelor independente din Cairo. Forumul nostru din 2021 a început cu un omagiu adus lui Marielle Franco, sociolog, politician local și activist împotriva violenței de stat, care a fost ucisă de bande în Rio de Janeiro, pe 14 martie 2018. Una dintre contribuțiile cele mai semnificative la Forumul ISA din 2021 a fost scrisă în închisoarea din Ankara de către Cihan Erdal, doctorand la Universitatea Carleton, arestat în timp ce efectua cercetări de teren în Istanbul.

> Ascensiunea Sudului Global

În anii 1990, globalizarea era asociată cu occidentalizarea, cu extinderea economiei de piață occidentale, a culturii, a modului de viață și a viziunii asupra lumii. În secolul XXI, globalizarea se referă la ascensiunea actorilor și a țărilor din diferite regiuni ale lumii. Mass-media globală se concentrează asupra ascensiunii lor ca actori economici și geopolitici. Rolul lor în creștere ca producători de cunoaștere este cel puțin la fel de semnificativ.

Puține discipline au fost afectate de această ascensiune la fel de mult precum a fost sociologia. Conexiunile mai profunde și dialogurile dintre sociologii de pe diferite continente, difuzarea pe scară largă a lucrărilor inovatoare ale cercetătorilor din Sudul Global și perspectivele noi asupra istoriilor și geografiei disciplinei noastre au schimbat semnificația „sociologiei globale”. În anii 1990, literatura de sociologie globală era complet dominată de cercetători occidentali. Sudul Global și „Estul” erau adesea privite ca locuri pentru cercetare empirică alimentate de concepte occidentale. În prezent, baza sociologiei globale constă în a face vizibile contribuțiile cercetătorilor și actorilor din Sudul Global și a contesta hegemonia cunoașterii eurocentrice. Teoriile, conceptele și analizele cercetătorilor din Sudul Global ne-au ajutat să înțelegem provocările sociale atât în Sudul Global, cât și în Nordul Global. Acestea au transformat modul în care vedem concepte cruciale precum modernitatea, inegalitățile și justiția pe probleme de mediu. Ele au arătat moduri diferite de a ne raporta la natură, lume și la noi înșine.

Contrar a ceea ce afirmă unii detractori, perspectivele decoloniale, subalterne sau post-coloniale nu se concentrează asupra propunerilor epistemice pentru ștergerea contribuțiilor „sociologiei occidentale” cu scopul demarării unei „sociologii decoloniale”. La fel ca oricare altă cunoaștere produsă în orice altă parte a lumii, sociologia europeană și nord-americană ar trebui situată în timpul și locul său, contestată în unele dintre afirmațiile sale privind universalismul și ar trebui să se dezvolte într-un dialog global reînnoit cu concepte, viziuni asupra lumii și teorii din Sudul Global.

Sociologia globală nu poate rămâne înrădăcinată în universitățile și canoanele occidentale care se prezentau ca universale și nici nu poate să se limiteze la criticile acestei sociologii occidentale.

Perspectivele decoloniale, post-coloniale și subalterne ne invită să situăm teoriile sociale și să revizuiem unele dintre

conceptele cheie ale disciplinei noastre într-un dialog cu realități și cunoștințe înrădăcinate în diferite părți ale lumii. Deschiderea unor spații de dialog între cercetători și abordări din diferite continente și promovarea unei mai bune incluziuni a epistemologiilor și cercetătorilor din Sudul Global și din minoritățile oprimate au fost principalele obiective ale ISA încă de la înființare; și cu atât mai mult încă din anii 1990 și o dată cu proiectele dezvoltate de Immanuel Wallerstein.

Includerea mai cuprinzătoare a sociologilor, cercetărilor, analizelor și a teoriilor din toate continentele nu este doar o chestiune de democratizare a sociologiei, ci și unul dintre cele mai intuitive moduri de a ne îmbunătăți înțelegerea realităților sociale și a actorilor sociali. Prin urmare, trebuie să facem mult mai mult decât să creștem numărul membrilor ISA în Sudul Global. Este nevoie să protejăm participarea activă și implicarea deplină a acestor colegi în ISA, în Comitetele noastre de cercetare, în evenimentele noastre și proiectele noastre; și să le sprijinim asociațiile naționale.

> Deschidere și grijă

Sociologia globală nu este doar un proiect teoretic, un set de dezbateri epistemologice și câteva provocări metodologice. Este de asemenea și o atitudine ce este deopotrivă sociologică, culturală și personală.

Sociologia globală, după (dar și cu) răsturnarea decolonială, începe cu o deschidere către perspective fundamentate în diferite viziuni asupra lumii, culturi și contexte sociale. Ea este ancorată în acceptarea expunerii la risc (și speranța) de a pierde unele dintre certitudinile proprii și de a învăța din întâlnirea cu celălalt. Este fundamentată și alimentată de angajamentul (dar și plăcerea) de a citi și întâlni oameni din diferite continente, de deschiderea de a privi obiectele noastre de cercetare din perspective diferite, de a le înțelege în moduri diferite și, poate, de a ne înțelege în mod diferit pe noi înșine și locul nostru în lume.

Cercetarea și teoriile semnificative provenite din diferite părți ale lumii, dialogurile tolerante între abordările și analizele contextuale și dorința de a învăța unii de la alții sunt componente cruciale ale unei sociologii globale reînnoite.

Crearea de spații care să încurajeze dialogurile interculturale în care să ne putem împărtăși rezultatele cercetărilor și perspectivele într-un mediu în care să existe susținere, este principalul rol al ISA. Îndeplinirea acestuia necesită mai mult decât intenții, discursuri și analize. Necesită, de asemenea, practici de deschidere, toleranță și grijă reciprocă, în special într-un mediu internațional și multicultural.

Permiteți-mi să vă dau un exemplu concret. Cu câteva luni în urmă, am participat la Laboratorul de Doctorat al ISA. Una dintre participante a sosit epuizată după o călătorie lungă și stresantă din Palestina. În timpul cinei, a avut un atac de panică după ce fusese interogată la granițe pentru o perioadă atât de îndelungată. Doi sau trei dintre participanți au condus-o spre o altă masă, au ascultat-o și au sprijinit-o. Un tânăr cercetător doctorand a avut inițiativa să rezerve o cameră într-un hotel din apropiere, a avut grijă de ea pe parcursul serii, și s-a asigurat că are o noapte liniștită. La ora nouă dimineața, amândoi s-au întors și s-au alăturat grupului pentru sesiunea de deschidere, pregătiți pentru ceea ce ambii au experimentat ca fiind o săptămână semnificativă de învățare și schimb de idei cu colegii doctoranzi și cercetători de pe toate continentele. Totul s-a desfășurat într-un mod atât de amabil și discret, încât nici măcar nu observasem aceste aspecte în acea seară. Cu toate acestea, acest tip de acțiune concretă ne învață cum grija reciprocă este o parte indispensabilă a dezvoltării unei sociologii globale.

În vreme ce rămân în mare parte invizibile, această grijă și solidaritate în acțiune sunt aspecte cruciale pentru ISA. Exemplul la care m-am referit ne arată, de asemenea, că ISA și sociologia globală nu se întâmplă doar în întâlnirile și congresele noastre mari. ISA este încorporată în întâlniri interculturale, în schimburile dintre sociologi de pe diferite continente, în deschiderea către perspective și cercetări din diferite regiuni ale lumii și în practici de atenție la nevoile celorlalți care ne permit să le împărtășim într-un mediu de susținere. Dezvoltarea acestei sociologii globale, ancorate în deschiderea către perspectivele celorlalți și în practici de grijă, este cu atât mai importantă în timpuri de creștere a autoritarismului, naționalismelor, inegalităților și colapsului mediului înconjurător.

Pe măsură ce al XX-lea Congres Mondial de Sociologie se apropie de final, haideți să luăm cu noi o parte din aceste principii ISA și să implementăm această deschidere în dialogul global și această grijă reciprocă în practicile noastre. Haideți să construim împreună o sociologie reînnoită, mai deschisă și mai globală, începând de acolo de unde suntem activi în viața de zi cu zi ca sociologi, cercetători, profesori, cetățeni și ființe umane.

Marea provocare a vremurilor noastre este emergența progresivă a unei conștiințe planetare care ne va permite să facem față împreună provocărilor comune cu care ne confruntăm, începând cu încălzirea globală, criza mediului înconjurător, creșterea inegalităților și amenințările la adresa democrației. Dacă noi, sociologii, ne poziționăm la înălțimea sarcinii, sociologia va contribui la această conștientizare planetară și își va ocupa locul în soluționarea unora dintre provocările acestui secol. ■

Adresă de corespondență: Geoffrey Pleyers <Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be>
Twitter: [@GeoffreyPleyers](https://twitter.com/GeoffreyPleyers)

Publicații relevante ale lui Geoffrey Pleyers:

[Sociologia globală, un subiect reînnoit al dialogului global](#), *Global Dialogue*, 13.1, aprilie 2023.

[For a global sociology of social movements. Beyond methodological globalism and extractivism](#), *Globalizations*, 2023.

> Omagiu personal pentru Margaret Archer (1943-2023)

de **Martin Albrow**, Londra, Marea Britanie

Foto credit: Manuel Castells Clemente / Universidad de Navarra.

Am aflat cu tristețe de trecerea în neființă a lui Maggie! Ne cunoșteam de mult timp. Ne-am cunoscut prima oară în 1966, pe când eram lectori în nou-înființatul departament de sociologie al Universității Reading din Marea Britanie. La 23 de ani și-a susținut doctoratul la London School of Economics pe o temă privind aspirațiile educaționale ale părinților englezi de clasă muncitoare și efectele acestora asupra copiilor lor. Eram cu cinci ani mai în vârstă decât ea și încă nu-mi terminasem nici măcar lucrarea de master acolo. Poate că eram doar copleșit! Am mers mai departe și am lăsat-o să se descurce cu un profesor dificil pentru următorii șapte ani. Chiar și așa, a publicat nu mai puțin de 14 lucrări înainte să se mute la Warwick, locul unde și-a derulat mare parte din carieră. Am păstrat legătura.

Era o muncitoare impresionantă, concentrată în întregime pe sociologie, pe promovarea disciplinei chiar și în detrimentul dezvoltării profesionale. N-o să încerc să îi elogiez puternic contribuția în domeniu, știind că o vor face mulți alții, în schimb voi aduce un omagiu activității pe care am desfășurat-o

împreună pentru Asociația Internațională de Sociologie (ISA). Pe vreme când ocupa funcția de președinte al Comitetului de Publicații al ISA, m-a abordat din proprie inițiativă pentru a-mi aduce aportul la înființarea unei noi reviste. Urma ca revista să se numească *International Sociology* și să contracareze ceea ce amândoi am simțit că a fost în mod nejustificat concentrarea națională a marilor reviste: chiar dacă, în aparență, oricine putea publica, ele încă solicitau ca articolele să fie depuse în limba engleză. Dar, în mod pripit, am spus că vom asigura traducerea din orice limbă! Am făcut-o, chiar și din chineză.

Prima noastră ediție a apărut în 1986, cu un preambul scris de Fernando Cardoso, președinte ISA la acea vreme, dar încă nu și al Braziliei! Cele șase articole au venit din Polonia, India, Norvegia, Bulgaria și SUA (2). Misiune îndeplinită! Cel puțin așa am crezut, însă se pare că ne-am bucurat prea devreme, căci înțelegerea pentru publicare s-a prăbușit o dată cu institutul meu din Cardiff. A urmat o perioadă dificilă de negociere înainte ca Sage să intervină pentru a asigura reputația deja îndelungată a jurnalului. Maggie era plină de resurse și dedicată în tot acest proces, astfel că a meritat pe deplin următorul mandat de președinte al ISA.

Avea într-adevăr o capacitate remarcabilă de a motiva și întotdeauna reușea să mobilizeze talentul necesar pentru orice ocazie. Ultima mea ocazie de a-i vedea aceste abilități a fost la o întâlnire a Academiei Pontife a Științelor Sociale, organizație a cărei președintă a devenit în 2014. A rămas memorabil momentul când am urmărit-o prezidând o întâlnire la care au participat atât Bernie Sanders, cât și Jeffrey Sachs.

Dintre toate amintirile mele cu ea, cea mai impresionantă rămâne cea de la ceremonia de deschidere a Congresului Mondial de Sociologie din 1990, de la Madrid. Cei 4.000 de delegați care umpleau vasta sală de conferință așteptau pe cei mai distinși invitați să onoreze scena cu prezența lor. Atunci au intrat, în această ordine, regina Spaniei, Maggie și regele Spaniei. Ea, președintele ISA la final de mandat, splendidă și înveșmântată în albul pe care obișnuia să-l poarte, a salutat în mod regal audiența. A fost un fenomen, un talent unic, greu de imitat. I-a sprijinit pe toți cei din jurul ei fără să aștepte nimic în schimb. Sociologii din întreaga lume îi vor simți puter-nic lipsa. Însă contribuția ei pentru această disciplină va dăinui pentru mult timp de acum înainte. ■

Lunie 26, 2023

> Teoria critică și sociologia globală: o suferință înrudită?

de **Stephan Lessenich**, Institutul de Cercetare Socială din Frankfurt, Germania

Institutul de Cercetare Socială, Frankfurt, în anii 1920.

La aniversarea a 100 de ani de existență a Institutului de Cercetare Socială și a numitei Școli de la Frankfurt a venit momentul să ne întrebăm de ce *stilul Frankfurtian* al teoriei critice și-a pierdut din energie – și când s-a întâmplat acest lucru. Adesea, turnura comunicativă a teoriei critice, așa cum a fost discutată de Jürgen Habermas la începutul anilor 1980, este văzută asemeni unui punct critic. Mișcarea lui Habermas nu numai că a deschis calea pentru dematerializarea efectivă a gândirii critico-teoretice, dar a retrogradat analiza de clasă și logica reproducerii capitaliste pe locul al doilea, dacă nu chiar pe ultimul loc. Dincolo de asta, concentrarea lui Habermas pe o critică imanentă a democrației liberale a orientat a doua generație a teoriei critice spre o insistență asupra completării politice a „proiectului neterminat” al modernității, cu Uniunea Europeană devenind principalul obiect al dorinței normative și modelul potențial al unei configurații social-democrate în societatea târzie-modernă, post-națională.

> Teoria critică eurocentrică a ratat globalizarea

În acest context nu pare a fi o exagerare să susțin că teoria critică a ratat într-un fel globalizarea. Cel puțin în nucleul său habermasian, ea s-a lipit de un anumit eurocentrism, sau

occidentalism de altfel, care îi definise deja pe majoritatea reprezentanților săi din prima generație. După Primul Război Mondial, teoria critică incipientă a fost condusă de puzzle-ul unei revoluții eșuate (sau absente) a clasei muncitorești împotriva dominației capitaliste în Europa de Vest; de la începutul anilor 1930 încoace, teoria a chestionat fundamentele materiale și psiho-sociale ale fascismului și ascensiunea socialismului național; după 1945 și timp de mai bine de două decenii (până la mișcarea studenților spre sfârșitul anilor 1960), teoria fost condusă de întrebarea dacă democrația ar putea să reziste mai mult decât doar formal în Germania post-fascistă (sau, trecând dincolo de această problemă specială, care ar putea fi potențialul de emancipare socială după ce rațiunea s-a transformat în mit și distrugere). Așadar, încă de la începutul și de-a lungul istoriei sale, și în ciuda unui interludiu american de aproape două decenii, teoria critică a avut o complexitate puternic europeană pe care a păstrat-o până astăzi. Investigarea paradoxurilor normative ale modernizării capitaliste, așa cum a pretins Institutul de Cercetare Socială de la începutul secolului al XXI-lea, se poate spune că este o reflectare a acestei părținiri structurale: din nou, agenda științifică (și politică) a fost centrată în jurul unei critici imanente a modernității occidentale, acuzată că a transformat individualizarea și autodeterminarea dintr-o promisiune emancipatoare într-o cerere instituțională.

Din perspectiva restului lumii (capitaliste), un astfel de plan de cercetare pare, evident, ciudat și auto-referențial. De un secol încoace și în aproape toate variantele sale clasice și contemporane, atât colonialismul occidental, cât și stăpânirea imperială, pe de o parte, și istoria decolonizării și postcolonialității, pe de altă parte, au lipsit în mod evident din teoria critică a capitalismului înalt, târziu și recent. Nu a existat nicio încercare majoră, amplă sau de lungă durată în cadrul teoriei critice de a provincializa Europa și experiența istorică europeană – sau teoria critică în sine. Până în trecutul recent, logica reproducerii capitaliste criticată de teoreticienii critici era sinonimă cu logica capitalismului occidental: orizontul normativ al unei astfel de critici se limitează la catalogul atemporal al valorilor mereu aceleași transmise de iluminismul european. Punctul empiric de referință pentru toată gândirea ei analitică și diagnostică este alcătuit aproape

>>

exclusiv din realitatea socială (sau ceea ce este portretizat ca atare) a democrațiilor bogate din emisfera vestică (sau, mai recent, din Nordul Global).

> Teoria critică și sociologia globală

Acestea fiind spuse, ar trebui să fie destul de clar că teoria critică ar trebui să fie interesată să se deschidă către ceea ce se numește sociologie globală. Dar de ce ar trebui sociologia globală să-și facă griji cu privire la teoria critică?

Permiteți-mi să rezum, după înțelesul meu, ce este sociologia globală. În primul rând, sociologia globală este *relațională* în perspectiva sa analitică, făcând legătura sistematic fenomenelor sociale dintr-un loc în ordinea mondială capitalistă cu ceea ce se întâmplă (și cu ceea ce s-a întâmplat) în alte locuri: făcând în altă parte, legătura succesului economic occidental cu exploatarea forței de muncă „ieftine” și a naturii; făcând legătura structurii sociale a șanselor de viață în orice „societate națională” cu structurile (în schimbare) geo-economice și geopolitice de dominație; sau legând legitimarea unei anumite ordini politice cu posibilitatea de a externaliza efectiv costurile și condițiile funcționării stabile a acesteia. În al doilea rând, sociologia globală este *descentrată* în abordarea sa empirică, în sensul luării în considerare în mod sistematic a multiplicității de entități și practici locale, regionale, naționale și transnaționale care combină logicile instituționale și lumile vieții cotidiene ale „capitalismului real” (și realismului capitalist). În al treilea rând, sociologia globală este *conectată* în cadrul practicii sale profesionale, conectând cercetările de pe tot globul într-o – pe cât posibil, având în vedere circumstanțele și poziționările lor inegale – o comunitate colaborativă, necompetitivă, de cercetători implicați în reconstrucția critică a reproducerii capitaliste în epoca globală.

Evident, aceasta nu este doar o imagine stilizată, ci și o imagine idealizată: o versiune ideal-tipică – și viziune – a ceea ce ar putea fi sociologia globală. În special în ceea ce

privește a treia caracteristică, sociologia globală real-existentă nu corespunde tipului ideal, deoarece sociologii globali tind să fie individualizați, sectorializați și/ sau naționalizați prin forța economiei politice a domeniului academic. Cu siguranță există niște centre de greutate instituționale, fie că este vorba în contextul Asociației Internaționale de Sociologie sau (regional) al Consiliului Latino-American de Științe Sociale; și există, evident, revista *Global Dialogue*. Însă încă e un drum lung de parcurs.

> Teoria critică poate informa sociologia globală

Revenind: care ar putea fi rolul teoriei critice, de-globalizate, așa cum este din păcate, pe această cale? În opinia mea, teoria critică, și mai mult una care reflectă rădăcinile sale istorice, ar putea informa o sociologie globală în devenire într-un dublu sens. Pe de o parte, ar putea servi ca un corector pentru o sociologie angajată la nivel global, injectându-i o anumită rezistență, astfel încât să poată identifica „subiectul revoluționar” la fiecare colț, ținând astfel sociologia globală departe de dorințe la fel de mult ca de o confraternizare necritică cu mișcarea socială a zilei. Pe de altă parte, și într-un argument oarecum paradoxal, teoria critică ar putea asigura efectiv sociologia globală în toate varietățile sale, de faptul că însuși capitalismul se află în centrul distorsiunilor sociale și al contradicțiilor societale la care asistăm. De la capturarea Americilor până la recent modernizata fortăreață europeană, capitalismul a fost și încă este prezent la nivel global. Și haideti să recunoaștem: capitalismul ucide.

Rezonabil sau nu, în aceste condiții, îmi imaginez sociologia globală și teoria critică ca fiind înrudite prin suferința lor. „Suferința” lor este cu siguranță un subiect de cercetare socială și critică științifică. ■

Adresă de corespondență:
Stephan Lessenich <lessenich@soz.uni-frankfurt.de>

> Colonialismul bumbacului: o reevaluare postcolonială a capitalismului

de **Gurminder K. Bhambra**, Universitatea din Sussex, Marea Britanie

| Plantație de bumbac. Foto credit: iStock, Mark Castiglia, 2023.

Ideea capitalismului modern asemeni unei formațiuni socio-economică distincte este comună multor abordări sociologice diferite, în special a celor inspirate de lucrările lui Marx și Weber. Acest lucru este valabil și pentru teoria critică care conectează argumentele sale normative despre oportunități și emanciparea umană de ceea ce Nancy Fraser și Rahel Jaeggi (2018) numesc „o secvență dependentă de cale a regimurilor de acumulare care se desfășoară diacronic în istorie”.

Această secvență de dezvoltare plasează în mod tipic apariția capitalismului modern în Europa, într-un spațiu al micilor producători care perturbă ierarhiile de statut ale aranjamentelor sociale feudale pentru a crea oportunități

comerciale pentru profit. Ceea ce lipsește este contextul colonial al capitalismului modern. De exemplu, mișcarea domestică inclusă în această idee și care este necesară pentru crearea unei piețe de muncă interne este separată de manifestarea sa externă în însușirea terenului și a muncii. Este, de asemenea, separată de procesele politice organizate de către stat în colonialism, procese ce au fost o parte necesară a producției interne

În această contribuție scurtă, militez pentru necesitatea înțelegerii colonialismului ca fiind fundamental pentru capitalism și pentru modul în care este el constituit. Am prezentat justificarea teoretică mai amplă [în acest material](#). Aici doresc să discut un singur exemplu care cuprinde argumentul meu

>>

general. Acesta arată cum înțelegerile despre capitalism reprezentate în științele sociale, inclusiv în teoria critică, sunt eurocentrice și implică omisiunea colonialismului.

> O industrie de bumbac fără bumbac

La mijlocul secolului al XIX-lea, succesul industriei de bumbac din Manchester, asociat cu utilizarea forței de muncă prin îmbunătățiri tehnologice în filatură și țesături, a transformat un mic oraș provincial într-un oraș global. Acest lucru a asigurat popularitatea aproape emblematică a orașului Manchester în cadrul Revoluției Industriale și, astfel, statutul său central în înțelegerea capitalismului.

Cum bine întreabă [Utsa Patnaik](#): Cum a reușit o țară care nu producea materia primă – bumbacul – să-și bazeze revoluția industrială pe textilele din bumbac? Bumbacul este o plantă nativă din India, nu din Marea Britanie ori din Europa. Cultivarea bumbacului și fabricarea textilelor din bumbac datează de peste 5.000 de ani în civilizația Văii Indului; India era de mult timp un exportator de textile din bumbac către o mare parte a lumii.

În anii 1600, Compania Britanică a Indiilor de Est a început să importe cantități semnificative de textile din bumbac din India. La sfârșitul secolului al XVII-lea, popularitatea noului material textil a determinat negustorii de pânză de lână să facă o petiție către guvern pentru o interdicție legală completă asupra vânzării și consumului acestuia; chiar și [„înormân-tarea în altceva decât giulgiuri de lână](#) [a devenit] ilegală”. Astfel de politici au continuat până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, protejând comerțul cu lână, dar creând condițiile pentru o industrie internă a bumbacului.

> Neglijență istorică și sociologică

Această perioadă de 150 de ani de protecționism, organizată prin politici mercantiliste ce vizau importurile de textile indiene, a fost contextul în care industria de bumbac din Manchester a reușit să se dezvolte și ulterior să prospere. Însă, așa cum argumentează Patnaik, acest lucru nu este menționat în Marea Britanie de niciun istoric major al revoluției industriale și al schimbării tehnice: nici de Deane și Cole, nici de Landes, nici de Hobsbawm, nici de Floud și McCloskey, nici de Hill; nici de sociologii interesați de apariția lumii moderne ori de problemele legate de economia politică.

De la o cotă de piață globală de 25% la începutul secolului al XVIII-lea, bazată semnificativ pe comerțul cu textile finite, India a fost constrânsă de politicile coloniale britanice să

devină furnizor de bumbac brut pentru industria britanică până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Producția indiană a fost distrusă sistematic, la fel și mijloacele de trai indiene și viețile care depindeau de aceasta

Pe lângă acest lucru, britanicii au folosit, de asemenea, bumbac brut ieftin produs prin munca silnică a sclavilor pe plantațiile din Statele Unite. Însă plantațiile de bumbac nu se găseau doar în statele sudice ale Statelor Unite, ci și în întreaga India și în Africa de Vest în secolul al XIX-lea. În anii 1840, de exemplu, Camera de Comerț din Manchester și nou înființata Asociație de Aprovizionare cu Bumbac au făcut lobby la guvernul colonial din India pentru a privilegia cultivarea varietăților de bumbac de tip “New Orleans” în defavoarea bumbacului indigen pentru a servi fabricației britanice.

> Apariția capitalismului din colonialism

Așadar, putem vedea că forța industrială a Marii Britanii nu s-a bazat pe o Revoluție Industrială endogenă. Ea a implicat distrugerea sistematică a fabricilor din India, stabilirea unei economii globale bazată pe muncă silită și înrobire și pe deschiderea forțată a piețelor pentru vânzarea bunurilor sale. Prin urmare, colonialismul trebuie înțeles ca parte integrată în dezvoltările considerate industriale și percepute ca fiind baza pentru apariția ulterioară a capitalismului.

Formele de apropiere implicate în astfel de procese nu pot fi înțelese simplu ca însușirea valorii excedentare de la muncă (fie ea liberă sau înrobită): în schimb, trebuie să luăm în considerare în mod serios apropierea terenului, alături de distrugerea comerțului, și mutarea producției în altă parte.

> Nu există transformare fără înțelegere

Motivul pentru care o reorientare de acest fel este necesară este că cele mai multe abordări critice ale capitalismului se concentrează pe posibilitățile de rezistență cuprinse în relația capital-muncă. Acesta este aspectul care tinde să fie considerat cheia transformării capitalismului. Astfel, justiția distributivă îndreptată către surplusul generat de muncă și incorect preluat de către capital neglijează alte forme de preluare incorectă; forme care sunt centrale și de lungă durată în însăși configurația capitalismului. ■

Adresă de corespondență:
Gurminder K. Bhambra <G.K.Bhambra@sussex.ac.uk>

> Periferia răspunde: globalizarea experienței coloniale

de **Manuela Boatcă**, Universitatea din Freiburg, Germania, și membră a Comitetului de Cercetare ISA în domeniul Sociologiei Istorică (RC56)

In 2004, în Ciudad de Mexico, a avut loc un simpozion internațional dedicat temei „Teoria critică în dialogul dintre Europa și America Latină și îndatoririle actuale ale criticii”. Vorbind în fața unei audiențe alcătuite în cea mai mare parte din cercetători germani și latino-americani, filosoful argentinian Enrique Dussel și-a început prelegerea, intitulată [From Critical Theory to the Philosophy of Liberation: Some Themes for Dialogue](#) subliniind că dorea în primul rând să trateze cu seriozitate „subiecții” dialogului și contextul lor social, cultural și discursiv – *locus enuntiationis*: cine suntem și de unde vorbim. Nu numai că astfel de dialoguri sunt rare și termenii lor sunt uneori obscuri, a adăugat Dussel, dar ele au loc și foarte rar în mod simetric.

În schimb, principala sarcină a unei „filosofii critice cu o valabilitate globală” pentru secolul XXI, care în opinia sa încă nu fusese construită, ar fi aceea de a „porni de la perspectiva celor excluși din sistemul global (țările periferice) și cei excluși în cadrul anumitor state (masele sărace)” (Dussel, 2004). Acest apel se potrivea bine cu alte apeluri contemporane și anterioare: apelul teoreticienilor dependenței din America Latină pentru o analiză a dezvoltării din perspectiva periferiei; pledoaria teoreticienilor feminisți germani pe tema subzistenței, precum Maria Mies, Veronika Bennholdt-Thomsen și Claudia Von Werlhof, de a incorpora „puncte de vedere din partea de jos”; propunerea feministelor din Lumea a Treia de a rescrie istoria sclaviei și a colonialismului din „locuri opoziționale”; și creșterea numărului de „teorii ale punctelor de vedere” privind rasismul și genul care au subliniat revendicări epistemice în anii 1980 și 1990.

> Un apel fără răspuns

Astăzi, după aproape douăzeci de ani de la pledoaria lui Dussel, perspectivele subalterne, periferice și disidente, experiența și poziția subiectului colonial, precum și rolul locației epistemice în producția și circulația cunoașterii globale sunt bine stabilite în centrul abordărilor postcoloniale și decoloniale. Împreună reprezintă o teorie critică a relațiilor

de putere globale. Dar este aceasta la fel ca teoria critică sau ca acea teorie critică a Școlii de la Frankfurt? Altfel spus, a avut loc dialogul prevăzut în simpozionul din 2004?

Răspunsul scurt este „nu” la toate aceste întrebări. Un răspuns mai lung ar fi inclus poate chiar afirmația lui Dussel conform căreia, prin a ignora disparitățile economice globale, a doua Școală de la Frankfurt a abandonat „critica negativă” și, astfel „a încetat să fie cu adevărat critică” față de realitatea istorică și față de „negativitatea înfometării” în zona de periferie. O teorie critică care avea ca punct de plecare standardul de viață la nivelul nucleului sistemului capitalist, avertiza Dussel cu referire explicită la Habermas, nu numai că a rămas eurocentrică, dar a evidențiat un „partizanat provincial” care este revoltător pentru cei din periferie. Există, de asemenea, diferențe de focalizare, domeniu și grad între abordările postcoloniale și decoloniale, precum și între generațiile din cadrul aceleiași abordări. Economia politică a capitalismului global a fost, fără îndoială, mai importantă pentru abordările decoloniale latino-americane ce se inspirau din teoria dependenței și din analiza sistemelor mondiale în anii 2000 decât pentru abordările postcoloniale anglofone concentrate pe probleme legate de cultură, identitate și reprezentare în anii 1990 – dar acest lucru nu este neapărat valabil astăzi, sau nu pentru toți autorii. Într-un articol din 2008 despre genealogiile diferite ale criticii domniei coloniale și imperiale, antropologul venezuelean și cercetător decolonial Fernando Coronil a subliniat că, în America, critica era centrată în jurul economiei politice a dependenței, în timp ce în noile state independente din Africa și Asia, s-a cristalizat în jurul secvenței colonialismului și postcolonialismului. În chemarea sa pentru un dialog între cele două tradiții critice, [Coronil s-a concentrat pe complementaritate în loc de diferențe](#): „Răspunsurile critice la colonialism din diferite locații iau forme diferite, dar complementare. În timp ce, din perspectiva asiatică, a devenit necesar să «provincializeze» gândirea europeană, din perspectiva latino-americană a devenit indispensabil să globalizeze periferia: să recunoască formarea la nivel mondial a ceea ce par a fi centre metropolitane moderne autogenerate și periferii înapoiate”.

>>

„Pentru ca un dialog simetric între teoriile critice să aibă loc și pentru ca acesta să continue, trebuie să pluralizăm locațiile geografice și epistemice ale producției teoriei critice”

> Răspunsul mult așteptat

Faptul că periferia – fie în teoria dependenței, studiile subalterne ori în decolonialitate – a răspuns teoriei critice eurocentrice, a fost un pas important. Astfel, condițiile socio-economice din periferiile sistemului mondial, precum și relațiile sociale presupus non-moderne din zonele centrale, au fost dezvăluite ca fiind constitutive ale modernității și ale dedesubtului ei (colonialitatea), în loc să fie exilate în afara modernului. Sclavia Chattel și consecințele sale, forțele de muncă segregate rasial atât în zonele centrale, cât și la periferie, burghezii exploatare și „economii duale” în Americi, relațiile patriarhale de gen în Africa și Orientul Mijlociu, precum și coexistența formelor de muncă salarială și nesalarială în toate zonele colonizate nu mai puteau servi drept dovadă a presupusei înapoieri a periferiei, ci a încurcăturilor constituite prin dominația colonială și imperială.

Pentru ca un dialog simetric între teoriile critice să aibă loc și pentru ca acesta să continue, trebuie să pluralizăm locațiile geografice și epistemice ale producției teoriei critice. Centralizarea experienței coloniale și imperiale în analiza realității istorice și a materialității actuale a relațiilor de putere este mai degrabă încă o excepție decât o regulă într-o știință

socială dominantă și eurocentrică din care experiențele non-vestice, non-europene și non-albe au fost mult timp șterse. Ca rezultat, până târziu în secolul al XX-lea a apărut o sociologie a inegalității și stratificării care a neglijat rasa și etnia în Vest; o sociologie a dezvoltării capitaliste care a minimizat economiile bazate pe sclavi, munca forțată și toate formele de muncă nesalarială; și o sociologie a migrației lipsită atât de colonizatori, cât și de subiecții coloniali. Absența din toate aceste relatări a fost experiența femeilor, corectată doar parțial și treptat prin includerea femeilor albe occidentale ca obiecte și apoi subiecte ale producției sociologice în Vest. Globalizarea experienței periferice – în cuvintele lui Coronil; globalizarea periferiei – ar face procese centrale ale economiei mondiale capitaliste, precum expansiunea colonială europeană, comerțul cu persoane înrobite și emigrarea europeană în Americi, la fel de vizibile precum conflictul de clasă, proletarizarea și mobilitatea socială a statelor industriale vest-europene pe analiza cărora a fost întemeiată sociologia. ■

Adresă de corespondență:

Manuela Boatcă <manuela.boatca@soziologie.uni-freiburg.de>

Twitter: [@ManuelaBoatca](https://twitter.com/ManuelaBoatca)

> Totalitate și exterioritate: categoriile pentru o teorie critică decolonială

de **Patricia Cipollitti Rodríguez**, CUNY Graduate Center, SUA

Printre metodele distinctive ale teoriei critice pentru studiul societății se numără și „critica imanentă”. Aceasta poate fi parțial descrisă ca o evaluare a modului în care, și cum un anumit set de aranjamente sociale este combătut cu propriile sale arme. Urmând exemplul lui Marx (care în acest sens l-a urmat pe Hegel), teoreticienii critici identifică contradicții care, așa cum spune [Nancy Fraser](#), apar „sistematic și non-accidental” între norme care sunt „imanente” în societate și condițiile pe care participanții sociali le realizează prin acțiunile lor. Exemplul clasic al lui Marx face referire la libertățile pieței care definesc societatea burgheză și realitatea recurentă a „libertății muncitorilor de a muri de foame”. Teoreticienii critici analizează apoi aceste tendințe pentru a înțelege crizele care apar și potențialul de transformare socială pe care, la rândul lor, o generează.

Dezvoltând standarde normative „din interiorul” practicilor examinate, teoreticienii critici pretind să ocolească capcanele ideologice ale unei mari părți ale moralei analitice și filosofiei politice predominante. În timp ce abordările principale presupun adesea că idealuri precum „justiția” sau „egalitatea” se aplică temporal și geografic, teoreticienii critici recunosc caracterul în întregime istoric al idealurilor – și că, în condiții de inegalitate, apelul la acestea tinde să se infiltreze în interesele grupurilor dominante. Interpretările libertății în societățile capitaliste sunt un exemplu în acest sens.

> Totalitate și eurocentrism

Teoreticienii decoloniali insistă că acesta nu reprezintă întregul tablou. O problemă centrală cu metodele dialectice precum critica imanentă, conform filozofului argentiniano-mexican Enrique Dussel, este [pretenția lor la totalitate](#). Conceptul de totalitate este larg acceptat printre marxștii occidentali și cei influențați de această tradiție. În contextul actual, totalitatea are cel puțin două semnificații. În primul rând, critica imanentă stipulează că toate resursele normative necesare pentru evaluarea și transformarea socială pot fi derivate din interiorul obiectului criticii. În măsura în care societatea capitalistă constituie acel obiect, aceasta cuprinde astfel totalitatea instrumentelor criticii. În al doilea rând, și în legătură cu aspectul precedent, capitalismul este conceput ca o totalitate structurală globală în măsura în care procesele și sensibilitățile sale modelează fiecare comunitate umană de pe planetă.

Conform lui Dussel, un astfel de mod de gândire totalizator este eurocentric. Acest mod de gândire trece cu vederea în mod problematic numeroase forme de viață care sunt poate adiacente, dar complet distincte de societatea capitalistă. De o mare importanță, ceea ce se numește *exterior* în raport cu totalitatea obiectului – sursa gândirii, acțiunii și simțirii acelu

„altfel” decât modernitatea capitalistă occidentală, este relevant metodologic. Acestea prezintă alternative normative substanțiale (idealuri, conceptualizări, practici ș.a.) prin care obiectul criticii poate fi evaluat și transformat. Modulurile ne-capitaliste de trai pot să demonstreze, de exemplu, în termeni concreți, ce presupune o relație non-extractivă cu natura.

> Analectica și exterioritatea

Dussel numește metoda decolonială *analectică*, unde „ana-” situează punctul de vedere critic „în afara” mai degrabă decât „în interiorul” obiectului. Gândirea de pe „cealaltă parte” (sau de pe „partea de sub”) a modernității capitaliste este una dintre contribuțiile distinctive ale gândirii decoloniale în raport cu evaluările dialectice ale teoriei critice „din interior”.

Categoria analectică a *exteriorității* apare, explicit sau implicit, în multe dintre perspectivele decoloniale latino-americane. Un exemplu este ideea de *buen vivir* (ro. trăind bine), descrisă de Mónica Chují, Grimaldo Rengifo și Eduardo Gudynas în [numărul din aprilie 2023 al *Global Dialogue*](#) ca „un ansamblu de perspective sud-americane” care „cuprinde poziții care pun sub semnul întrebării modernitatea, deschizând alte moduri de a gândi, simți și fi – alte ontologii – ancorate în elemente specifice care țin de istorii, teritorii, culturi și ecologii. Tradițiile indigene influențează puternic perspectivele *buen vivir*. Acești autori notează că *buen vivir* s-a răspândit rapid în țările andine de unde provine, oferind o bază teoretică pentru alternative specifice dezvoltării capitaliste, precum recunoașterea constituțională a drepturilor naturii. *Buen vivir*, o idee cultivată în exterioritate, permite astfel critica analectică. Alte utilizări vizibile ale exteriorității nu se referă numai la stilurile de viață ale comunităților indigene, ci și la cele ale țăranilor din zonele rurale, populațiilor afro-descendente, săracilor din mediul urban și chiar a regiunile sub-dezvoltate ale statelor-națiune.

> Acoperirea globală a capitalului

Analectica poate părea eronată pentru teoreticienii critici cu o orientare marxistă. A postula existența unei exteriorități față de capitalism, conform opiniei lor, este echivalent cu negarea romantică a consolidării a ceea ce Immanuel Wallerstein a numit „sistemul mondial modern” din ultimii 500 de ani – ceea ce înseamnă să nu înțelegi domeniul social contemporan, la scară mondială, ca pe o structură constituită din părți interconectate; mai exact, ca un agregat de procese economice dinamice și practici sociale desfășurate prin acțiunea umană, care susțin acumularea de plus-valoare. Conform acestei viziuni, relația dintre centru și periferie, exploatare și exploatat, bogat și sărac, muncă plătită și neplătită, nu este una de separare strictă, ci una între constituenții dintr-o

„Teoreticienii critici recunosc caracterul istoric al unor idealuri precum «dreptate» sau «egalitate»”

totalitate sistemică. Mai mult, capitalul se extinde global. A tranzacționa în valută, a participa în piețele locale din amonte sau avalul piețelor globale, a fi dator, a se confrunta cu companii extractive și state care utilizează forța pentru a-și menține suveranitatea națională, înseamnă a fi integrat semnificativ în această totalitate. Foarte puține (dacă există vreuna) comunități persistă în afara circuitelor economice capitaliste în mod „absolut”, „radical” sau „maximal”, atribute folosite adesea de către Dussel și alți gânditori decoloniali din America Latină pentru a descrie exterioritatea.

Având în vedere această preocupare marxistă, cei care utilizează categoria de exterioritate trebuie să clarifice faptul că modul în care modernitatea capitalistă, ca *totalitate*, diferă de comunitățile exterioare nu este de natură materială. Cei mai mulți gânditori decoloniali adoptă teza sistemelor mondiale: nu am putea înțelege adecvat formele contemporane de exploatare, extracție sau opresiune fără aceasta. Separarea relevantă este, mai degrabă, una experiențială și normativă. Adică, oamenii care locuiesc în exteriorități gândesc, simt și judecă diferit, ceea ce poate include interacțiunea cu piața într-un mod diferit față de clasele care beneficiază sistematic de pe urma acesteia.

> Probleme cu dualismul modern

Cu toate acestea, o astfel de abordare ar fi nesatisfăcătoare pentru acei teoreticieni critici care, într-o manieră postmodernă, pun sub semnul întrebării conceptualizarea „modernității” prezentă în [propunerile analectice prominente](#). În viziunea lor, propunerile analectice stipulează modernitatea ca pe o unitate culturală ce cuprinde moduri de gândire și simțire modelate de rațiunea instrumentală, acumularea capitalistă, colonialism, din care „alte” moduri de a gândi, simți și fi sunt fundamental distincte

Pentru criticii de orientare postmodernă, o astfel de conceptualizare a modernității este, în primul rând, suspectă din punct de vedere politic. Reificarea culturilor în unități coezive promovează modele de gândire dualiste, inclusiv clasificări de tipul Sine/ Ceilalți. Așa cum au avertizat gânditorii postcoloniali precum Edward Said, astfel de clasificări pot fi ușor mobilizate pentru a controla populațiile de tip „Ceilalți”. În al doilea rând, această conceptualizare este greșită din punct de vedere descriptiv: formele de viață socială sunt compoziții istorice contingente și heterogene de practici susceptibile de a se schimba prin schimburi transculturale.

Simbolurile care conferă înțeles acestor practici pot fi transpuse de-a lungul orizonturilor culturale, luând forme diferite de cele de la locul lor de origine. Conexiunile dintre modurile de viață și teritoriile geografice de unde provin ar putea exista, așa cum sugerează susținătorii *buen vivir*. Cu toate acestea, astfel de legături nu ar trebui să fie considerate esențiale, de neschimbat sau radical incomunicabile.

> Exterioritățile ca și culturi hibride și pluralitatea resurselor normative

În loc să gândească în termeni de „Modernitate”, cei care utilizează categoria de exterioritate ar trebui să gândească în termeni de „modernizare”. Acesta este un proces prin care comunitățile se angajează în practici moderne, simboluri, tehnologii și raționalități, asemănătoare celor întâlnite pe piață. În plus, datorită integrării lor materiale și politice în sistemul mondial, comunitățile nu pot decât să participe. (În acest fel și alte moduri, puterea asimetrică se reflectă în procesele de transculturare). Împrumutând terminologia din studiile culturale latino-americane, exterioritățile sunt „culturi hibride” în care participanții pot să recurgă zilnic la mai multe raționalități coexistente – „moderne” și „tradiționale”, de comercializare și non-comercializare, și să atribuie sensuri moderne practicilor tradiționale și sensuri istorice unor practici nou introduse. În întreaga lume întâlnim mai multe tipuri de modernitate: multe culturi hibride distincte și în continuă schimbare în care formele moderne joacă un rol semnificativ.

Categoria de exterioritate subliniază în mod corect că modurile de a gândi, simți, exista și evalua diferă semnificativ de la un loc la altul, în special între centrele și periferiile (adesea heterogene) din cadrul sistemului mondial. Dar, ținând cont de preocuparea postmodernă, trebuie să recunoaștem că relațiile dintre locuri sunt poroase și dinamice. Ar trebui să evităm romanticizarea comunităților exterioare și să nu trecem cu vederea pe cei care, chiar dacă sunt situați în Nordul Global și Vest, se angajează în practici al căror sens depășește așa-numitele raționalități „moderne”, precum este munca de îngrijire. Critica imanentă și analectică necesită ambele o înțelegere robustă a structurilor globale, adică a totalității. Cu toate acestea, prin accentuarea exteriorității, critica analectică ne îndreaptă atenția către o imensă pluralitate de resurse normative pentru o critică care există la nivel global, în special în periferii; și spre multiplele căi către transformare pe care acestea le oferă. ■

Adresă de corespondență:
Patricia Cipollitti Rodríguez <patricia.cipollitti@gmail.com>

> Industria culturii: un program (politic) de cercetare pentru teoria critică

de **Bruna Della Torre de Carvalho Lima**, Universitatea din Frankfurt, Germania și Universitatea din Campinas, Brazilia

| Ilustrație: Arbu, 2023.

24

> Adorno și industria culturală

„**I**ndustria culturii” este un concept controversat. În ciuda numeroaselor rezerve ale lui Theodor W. Adorno privind utilizarea expresiei „cultura de masă” ca analog conceptului de „industrie culturală”, aceasta este încă identificată, în general, cu o colecție (imensă) de bunuri culturale. În multe ramuri ale sociologiei, „industria culturii” sau, un aspect al acestei industrii, a devenit sinonim cu bunurile culturale, precum sunt televiziunea sau radio-ul. În dezbaterile sale cu Helmut Becker, Adorno ne-a avertizat să nu abordăm televiziunea *per se*, ci numai în legătură cu întreaga structură a industriei culturale: studierea industriei culturale doar empiric este limitată, deoarece efectele sale pot fi percepute doar pe parcursul mai multor ani de expunere. Cu toate acestea, în *Dialectic of Enlightenment*, Adorno și Max Horkheimer descriu industria culturii ca un „sistem” compus din „radio, cinematograf și reviste”. Acesta este un

sistem estetic și cultural, dar poate mai important, un sistem de socializare și un aparat care produce dorințe și identificare cu realitatea. Conceptul implică un aspect trecut cu vederea de studii, deoarece reprezintă un echivalent al muncii: o oglindă inversă a societății fordiste. Cu toate acestea, el este însă și o teorie politică a culturii.

> Media și ascensiunea fascismului

Cartelizarea culturii în timpul Republicii de la Weimar și concentrarea acesteia în mâini reacționare, personificate de Alfred Hugenberg, l-au determinat pe Adorno să ia în considerare relația dintre media și ascensiunea fascismului. Pe de o parte, radio-ul a transformat agitația anti-democratică; pe de altă parte, forma socială a industriei culturale, prin care subiectivitățile sunt subminate și identificările cu superstarurile sunt produse, a deschis calea liderilor politici fasciști, apărând ca „o autoritate dezinteresată și deasupra partidului”.

>>

În *Aspects of the New Right-Wing Extremism*, Adorno comentează ascensiunea NPD (Partidul Național-Democratic al Germaniei), al cărui secret al succesului era legat de conceptul de „organizație”. NPD s-a prezentat ca o mișcare dincolo de orice sectarianism partizan. Această „mișcare” a simulat o separare de forma tradițională a „partidului”, distinctă de interesele politice și economice care ghidează *realpolitik*-ul instituțional. Mai mult, acest lucru a fost făcut prin propagandă, argumentează Adorno. Din remarcile sale sugestive, putem deduce teza originală: industria culturii ar putea fi noua „organizație”. O astfel de industrie poate înlocui un partid de masă în structurarea și răspândirea fascismului.

Chiar dacă Adorno a transformat „industria culturii” într-un program de cercetare pe tot parcursul activității sale, nici el nu ar fi putut prevedea proporțiile și amploarea pe care acest sistem le-ar putea presupune.

> Autoritatea dezinteresată a Internetului înlătură politica veche

Înainte de apariția Internetului, instigatorii anti-democratici trebuiau să meargă personal la școli, biserici, stații de radio, fabrici și studiouri de televiziune. În toate acestea, accesul era reglementat și limitat. Industria culturii în cadrul fordismului a fost deja unul dintre principalele instrumente ale fascismului, aducând prin intermediul radio-ului instigatorul de stradă, în sufragerie. Cu toate acestea, nu a înlocuit partidul. Ultima dezvoltare a forțelor productive, adică apariția și importanța rețelelor sociale în societatea contemporană, a eliminat orice bariere în calea acestui tip de agitație, delegitimând chiar și cele mai tradiționale mijloace de comunicare și scoțând din ecuație partidul de masă tradițional. Rețelele sociale prezintă o capilaritate socială mai mare decât ar fi sperat vreodată o organizație.

Infrastructura discutată aici a creat deopotrivă baza materială a acestei „industrii culturale digitale”, dar și forma „culturală” pe care o ia. Dispozitivul binar “like/ dislike”, efectul de blocare legat de monopolizarea sectorului, manipularea emoțiilor prin publicitate țintită și multe alte caracteristici bine-cunoscute au furnizat modelul pentru sociabilitatea virtuală și formele de socializare legate de aceasta – fără a menționa utilizarea strategică a botșilor în scopuri de manipulare politică în media și rețelele sociale.

În plus, succesul acestui nou radicalism de dreapta se datorează faptului că industria culturii, în versiunea sa digitală, continuă să se prezinte asemeni unei „autorități dezinteresate”. Caracterul său economic este ascuns în spatele „naturii libere” a produselor sale și este făcut și mai neclar de faptul că noi suntem cei care producem și promovăm cea mai mare parte a conținutului cu care se hrănește. Ca „autoritate dezinteresată”, nu numai că se prezintă ca ceva care „planează” deasupra partidelor tradiționale, ci devine și vehiculul ideal pentru mișcările de dreapta care își propun să apară ca o alternativă la politica de tip vechi.

> Noul radicalism de dreapta și rețelele sociale

Prin urmare, există o convergență între un aparat obiectiv foarte comprehensiv și un model de subiectivare care favorizează extrem de mult dreapta radicală. Noul radicalism de dreapta mobilizează o politică refractară la dialog și reflecție, politică strâns legată de caracteristicile rețelelor sociale ca urmare a politicii de angajament a atenției care favorizează radicalizarea prin utilizarea titlurilor de tip *click-bait* cu apel emoțional puternic; abilitatea de a produce sentimentul de participare politică; algoritmi care aleg ce consumă oamenii, ceea ce, la rândul său, produce circularitatea conținutului și excluderea diversității, facilitând formarea grupurilor *interne* și *externe*. Așa cum sugerează [Joseph Vogl](#) cu privire la platforme, industria culturii digitale devine para-democratică.

Aceste elemente, printre altele, întăresc autoritarismele locale, ale căror baze pot fi extrem de variate, extinzându-le pentru a le face semnificative pentru viața politică. În Sudul Global, unde democrațiile au fost slăbite istoric de colonialism, efectele industriei culturii pot fi chiar mai profunde, ceea ce dezvăluie un aspect subexploatat al conceptului: dezvoltarea sa imperialistă. În acest sens, industria culturii ar putea fi, de asemenea, o teorie a imperialismului cultural.

Ascensiunea extremei drepte la nivel mondial a reînviat interesul pentru studiile Școlii de la Frankfurt despre autoritarism. Cu toate acestea, „industria culturii” nu a fost considerată un concept esențial pentru a înțelege acest fenomen. Viitorul teoriei critice (și al lumii) este fără îndoială legat de extinderea, revizuirea acută și dezvoltarea ulterioară a modului în care funcționează industria culturii. Iar sarcina noastră critică rămâne aceea de a nu fi de acord cu lumea. ■

Adresă de corespondență:

Bruna Della Torre de Carvalho Lima <brunadt@unicamp.br>

> Spre o teorie critică a societății mondiale

de **Esteban Torres**, Universitatea Națională din Cordoba, Argentina

| Ilustrație: Arbu, 2023.

| Foto credit: Neel, Unsplash.

Cea mai mare parte a activității de producere a teoriei critice în emisfera vestică a avut loc în Frankfurt și New York, în jurul Institutului pentru Cercetare Socială (ICS), între anii 1920 și 1960. În inima asediată a ICS, lucrările lui Horkheimer, Adorno și Marcuse pulsau puternic. În istoria Americii Latine, pe de altă parte, cel mai important nucleu al creării teoriei critice a prosperat în domeniile sociologiei și economiei în anii 1960 și 1970. Acolo, cei mai recunoscuți autori au fost Raúl Prebisch, Fernando H. Cardoso, Darcy Ribeiro și Ruy Mauro Marini. Cele două curente au luat-o semnificativ pe căi separate din cauza problemelor structurale ce se diferențiau considerabil, iar experiențele istorice ale intelectualilor implicați erau radical diferite. Curentul din America Latină, de asemenea, a evoluat în relație cu o politică a majorității. Doar recunoașterea forței determinante unice, exercitate de fiecare locație istorică asupra intelectualilor și a teoriilor lor critice, poate explica existența unei prăpăstii atât de adânci

între două curente dotate cu ADN german și care împărtășesc lucrările lui Marx și Weber ca surse teoretice centrale.

> O experiență istorică și o problemă structurală

Fiecare teorie critică este conturată la intersecția dintre o experiență istorică și o problemă structurală. Diferențierea între aceste aspecte este utilă pentru a detecta când o teorie critică începe să-și piardă capacitatea de cunoaștere, de critică constructivă și de transformare socială. Experiența istorică a nazismului, și în mod particular cea a exterminării evreilor, a făcut ca proiectul frankfurtian să identifice pierderea libertății individuale ca principala problemă structurală. Fără cicatricile durabile lăsate de acea experiență, teoria critică produsă de Școala de la Frankfurt ar fi fost diferită. Problema dependenței structurale a Americii Latine față de țările centrale a luat o formă teoretică și critică într-un moment în care regiunea era în ascensiune, și când devenise clar că rețelele europene

>>

pentru țările periferice erau un eșec total. Dependența structurală era un obstacol major care se ciocnea cu experiența optimistă a evoluției ascendente. Teoria socială latino-americană devine critică odată cu pierderea circumstanțială a bătăliei pentru industrializare. Cu toate acestea, ea își menține impulsul pozitiv pe baza unei credințe raționale în posibilitatea de a construi o societate post-periferică în loc de una post-capitalistă. Aceasta nu era nici pură negativitate, nici pură pozitivitate, așa cum a fost descrisă în învățăturile lui Marx. Am menționat două probleme structurale diferite care continuă să persiste și astăzi, legate de două experiențe istorice. Depășirea problemelor lipsei de libertate și persistența subdezvoltării necesită crearea de noi teorii critice care să țină seama de experiența istorică actuală a globalizării.

> **Deviații contemporane: ahistoricism, anti-politică și separatism**

Majoritatea teoriilor critice care circulă în prezent în America Latină și Europa par să-și fi pierdut puterea. În opinia mea, acest lucru s-a întâmplat din cauza reproducerii amplificate a trei devieri intelectuale dominante și a unui reduționism îndelungat. Acestea sunt: o deviere ahistorică, o deviere anti-politică și o deviere separatistă. Prima are legătură cu ignorarea greutății experiențelor istorice situate în definiția oferită de teoriile problemelor structurale, precum și în modelarea agendelor publice de cercetare. Devierea anti-politică este asociată cu transformarea criticii într-un scop în sine. Și a treia deviație, cea separatistă, se manifestă în două practici opuse: autonomizarea teoriei critice în raport cu cercetarea sociologică și desfășurarea studiilor sociale fără o teorie critică a societății și, mai presus de toate, fără o teorie a capitalismului. Horkheimer și Adorno au numit acest ultim aspect „sociologie fără societate”. În cele din urmă, reduționismul pe termen lung este asociat cu reproducerea pe scară largă a unei viziuni eurocentrice asupra societăților. Limitarea inițială înțeleasă a acestei viziuni dominante și auto-referențiale devine o orbire irațională începând cu negarea surprinzătoare a procesului de globalizare a societăților care și-au început marșul susținut la mijlocul secolului al XX-lea, impulsivat de mișcările de eliberare națională din periferie, de decolonizare în faza sa avansată și de ascensiunea blocului asiatic.

> **Întâlnirea Școlii de la Frankfurt cu sociologia latino-americană**

Procesul de globalizare redă experiența istorică care face posibilă apropierea dintre tradiția din Frankfurt și cea latino-americană. O experiență inițială de comunicare între cele două curente ar putea genera resursele intelectuale de bază pentru a depăși obstacolele menționate anterior. Observate corect, ambele tradiții constituie antidoturi împotriva devierii ahistorice. Astfel, mai întâi curentul Horkheimer și Marcuse și apoi cel latino-american, toate influențate de Marx, oferă instrumente pentru a contrabalansa devierea anti-politică. De asemenea, într-o încercare de a depăși devierea separatistă, integrarea contribuțiilor proiectului original de la Frankfurt cu critica penetrantă a pozitivismului de către Adorno și Horkheimer este indispensabilă. Și în cele din urmă, pentru a pune în aplicare un proiect de reconstrucție care demontează complet eurocentrismul, este esențial să se facă referire la contribuțiile curentului latino-american.

Pentru a depăși definitiv obstacolele menționate anterior și pentru a recupera vigozitatea teoriei critice, este necesar să fie promovată o schimbare de paradigmă care să permită dezvoltarea unor noi teorii critice a societății mondiale. Prin asta mă refer la o practică teoretică care ar trebui să fie concepută asemeni unui moment ireductibil al unui proces de cercetare socială, o critică care trebuie activată de un motor științific și apoi calibrată printr-o strategie de transformare socială terestră. Mai mult, este necesară construirea ideii unei societăți mondiale post-eurocentrice, concepută asemeni unei unități superioare construită în interacțiunea dintre trei planuri: i) acela al relațiilor dintre sferile naționale, regionale și globale, ii) acela al relațiilor centru/ periferie, și iii) acela al relației dintre modernități și non-modernități.

Noul program intelectual al ICS, condus de Stephan Lessenich, reprezintă cea mai ambițioasă „hartă de navigare” întocmită de Școala de la Frankfurt începând cu anul 1923, în măsura în care definește problemele sale structurale prin înscrierea în experiența istorică a mondializării, asumându-și un angajament științific, critic și politic într-un proces de transformare socială care depășește cu mult Europa. ■

Adresă de corespondență:
Esteban Torres <e.torres@em.uni-frankfurt.de>

> Consensul decarbonizării

de **Breno Bringel**, Universitatea de Stat din Rio de Janeiro, Brazilia, și Universitatea Complutense din Madrid, Spania, și **Maristella Svampa**, CONICET și Centrul de Documentare și Investigare a Culturii Izquierdas, Argentina

Zburați cu Aerocene Pacha (Salinas Grandes și Bazinul Laguna de Guayatayoc, Jujuy, Argentina, 2020). Foto credit: Aerocene Foundation and Studio Tomás Saraceno.

In ultimii ani, tranziția socio-ecologică a avansat de la a fi o problemă restrânsă la nivel de grupuri de activiști, la un subiect central al proiectelor politice și economice contemporane. Cu toate acestea, de aici derivă două aspecte importante. În primul rând, în fața urgenței decarbonizării există o tendință de a reduce tranziția socio-ecologică – o înțelegere integrală care ar trebui să cuprindă energia, producția, hrana și nivelurile urbane – la tranziția energetică. A doua problemă se referă la cum se realizează tranziția energetică și cine va suporta costurile.

Tranziția energetică, gestionată în principal de marile corporații și de guvernele din Nordul Global spre o presupusă energie „curată”, reprezintă o presiune tot mai mare asupra Sudului Global. Pentru a permite Chinei, Statelor Unite ale Americii și Europei să treacă spre defosilizare, sunt create noi zone de sacrificiu în periferiile globale. Există câteva exemple ale acestei dinamici: extracția cobaltului și a litiului pentru

>>

producția de baterii de ultimă generație pentru mașini electrice afectează cu brutalitate așa numitul „triunghi al litiului” din America Latină și din Africa de Nord; cererea crescută pentru lemnul de balsa, abundent în Amazonul Ecuatorian, pentru construcția turbinelor eoliene, cerută de China și de țările europene, distruge comunități, teritorii și bio-diversitatea; sau noile licitații pentru mega proiecte privind panourile solare și infrastructura de hidrogen amplifică și mai mult acapararea pământurilor.

Acest proces devine cunoscut în activism și în cercetarea critică drept „extractivism verde” sau „colonialism energetic”: o nouă dinamică a extracției și apropierei capitaliste de materii prime, bunuri naturale și forță de muncă, în special în Sudul Global (deși nu exclusiv), pentru tranziția energetică verde. Colonialismul energetic este elementul central al unui nou pact capitalist, pe care îl vom defini ca pactul pentru decarbonizare.

> Ce este pactul pentru decarbonizare?

Pactul pentru decarbonizare este un nou acord global care susține o trecere de la un sistem energetic bazat pe combustibil fosil la unul fără emisii de carbon (sau cu emisii reduse de carbon) bazat pe energii „regenerabile”. Laitmotivul său este lupta împotriva încălzirii globale și a crizei climatice, stimulând o tranziție energetică promovată de electrificarea consumului și a digitalizării. Acest pact se bazează pe un scop comun acceptat la nivel larg. Cine se poate opune decarbonizării și neutralității climatice într-o lume amenințată de colaps? Principala problemă nu e ce să facem, ci cum să facem.

Scopurile acestei decarbonizări hegemonice nu includ deconcentrarea sistemului energetic, grija pentru natură, sau o justiție climatică globală, ci alte motivații precum atragerea de noi stimulente financiare, reducerea dependenței energetice a unor țări, extinderea nișelor de piață sau chiar îmbunătățirea imaginii companiilor. Decarbonizarea nu e văzută ca parte a unui proces mai larg de schimbare a profilului metabolic al societății (tiparele sale de producție, consumul, circulația bunurilor ori generarea de deșeuri), ci ca un scop în sine. Deși e recunoscută seriozitatea crizei climatice, politicile curente nu sunt doar insuficiente, ci au de asemenea un impact negativ sever, având în vedere că exploatarea resurselor naturale se intensifică și ideologia creșterii economice nelimitate este menținută.

Pactul pentru decarbonizare mobilizează constant discursul potențialului tehnologic și al inovării. În același timp, susține explicit „afacerile verzi”, „finanțele climatice”, „soluțiile bazate pe natură”, „mineritul climatic inteligent”, „piețele emisiilor de carbon”, și variate forme ale investițiilor speculative. Pe scurt, este propus un tip de tranziție bazat pe o logică fundamental mercantilă și cu o interfață hiper-digitizată, generând noi produse și forme sofisticate de control social și teritorial.

Sub apanajul unei alte schimbări a retoricii „sustenabilității”, apare o nouă fază a depozării ecologice a Sudului Global, afectând viețile a milioane de ființe umane și de ființe simțitoare

non-umane, compromițând în continuare bio-diversitatea și distrugând ecosisteme strategice. Sudul Global devine încă o dată un depozit de resurse presupus interminabile, din care sunt extrase minerale strategice pentru tranziția energetică a Nordului Global, precum și o destinație a deșeurilor și poluării generate de această nouă „revoluție industrială”.

> Colonialismul verde și legătura dublă

Pactul pentru decarbonizare e marcat de imperialism ecologic și de colonialism verde. El mobilizează nu numai practici, dar și un imaginar ecologic neo-colonial. De exemplu, guvernele și companiile utilizează adesea ideea de „spațiu gol”, tipic geopoliticii imperiale. Dacă în trecut această idee, care vine în completarea noțiunii ratzeliene de „spațiu de trăit” (*Lebensraum*), genera ecocid și etnocid indigen – servind mai târziu promovării politicilor de „dezvoltare” și „colonizare” de teritorii, astăzi este folosită pentru a justifica expansiunea teritorială în vederea investiției în energie „verde”.

În acest mod, suprafețe mari de pământ din zone rurale slab populate sunt considerate „spații goale” potrivite pentru construcția de mori de vânt sau de centrale hidroelectrice. Aceste imaginarii geopolitice ale tranzițiilor corporatiste reproduc relații coloniale, care nu pot fi văzute doar ca o obligație din afară-înăuntru, ori din Nord spre Sud. În multe cazuri este în joc de asemenea și un fel de „colonialism intern verde”, care creează condițiile posibilității pentru avansarea extractivismului verde, bazat pe alianțe coloniale și relații între elite autohtone și elite globale. Trebuie să recunoaștem, de asemenea, că în numele „tranziției verzi”, pactul pentru decarbonizare generează și presiuni pe teritoriile din Nordul Global. Totuși, acest lucru diferă de impactul și scala unor asemenea procese în periferia globalizată.

Ba mai mult, temporalitatea și modul în care pactul pentru decarbonizare este implementat declanșează contradicții chiar și printre promotorii lui. Înrautățirea comportamentelor schizofrenice și a politicilor – sau dubla legătură, ca să folosim termenul lui Gregory Bateson (vezi cartea [Steps to an Ecology of Mind](#)), pare să fie un semn al policrizei civilizaționale. Există și acei oameni care, în timp ce îi recunosc importanța, caută să întârzie decarbonizarea prin extracția ultimului gram de petrol, așa cum e cazul multor companii de combustibil fosil și lobby-urile lor guvernamentale. Un exemplu a fost anunțul președintelui american Joe Biden care, revenind la promisiunea sa electorală, în martie 2023 a aprobat Proiectul Willow, care permite în continuare expansiunea frontierei petrolului în Arctical Alaskăi, punând astfel în pericol un ecosistem foarte fragil care suferă oricum din cauza topirii gheții de pe urma încălzirii globale. Alt exemplu vine din Uniunea Europeană (UE) care, în timp ce urmărește extinderea Pactului Verde European, a optat pentru întoarcerea la cărbune la mijlocul lui 2022, folosind ca pretext criza energetică accelerată de războiul din Ucraina.

Pactul pentru decarbonizare restrânge orizontul luptei împotriva schimbărilor climatice la ceea ce cercetătorul

brazilian Camila Moreno definește drept [metrica de carbon](#): un mod limitat de a măsura carbonul folosind doar moleculele de CO₂, care oferă un fel de monedă pentru schimbul internațional, generând iluzia că se face ceva împotriva degradării ecologice. În acest mod, problema de bază e mascată și nu numai că poluăm în continuare, dar poluarea în sine devine o nouă arenă pentru afaceri (de exemplu, prin emisiile care compensează tranzacționarea). Limitele naturale și ecologice ale planetei continuă să fie ignorate, deoarece nicio cantitate de litium sau de minerale critice nu va fi suficientă, dacă nu sunt schimbate tiparele modelelor de mobilitate și de consum.

Prin urmare, tranziția nu poate fi redusă la o simplă schimbare în matricea energetică, garantând continuitatea unui model nesustenabil. Prin propunerea unei tranziții energetice corporatiste de rază scurtă, pactul pentru decarbonizare menține tiparul dezvoltării hegemonice și accelerează fractura metabolică de a păstra stilurile de viață și de consum actuale, în special în țările Nordului și în cele mai bogate sectoare ale economiei globale. Tipul de logică post-fosil promovată de pactul pentru decarbonizare duce astfel, la o tranziție corporatistă, tehnocratică, neo-colonială și nesustenabilă.

> Continuități cu pacturi capitaliste anterioare: inevitabilitate, corporatism și extractivism

Să aruncăm o privire la pactul pentru decarbonizare din perspectiva procesului socio-istoric. Observăm continuități cu pacturi capitaliste anterioare, precum Consensul de la Washington și [consensul mărfurilor](#). Primul reprezintă discursul inevitabilității, care susține că nu există alternativă la aceste consensuri. Consensul mărfurilor a fost construit pe ideea că există acord privind natura irevocabilă a dinamicii extractiviste, rezultată din cererea globală crescută de materii prime, încercând să împiedice posibilitatea altor alternative. În mod similar, pactul pentru decarbonizare din zilele noastre caută să creeze ideea că, având în vedere urgența climatică, nu există altă tranziție posibilă și că singura „realistă” e tranziția corporatistă.

În al doilea rând, toate aceste consensuri presupun o mare concentrare de putere în mâinile actorilor non-democratici (mari corporații, actori financiari și organizații internaționale), subminând astfel orice posibilitate de guvernare democratică, cu atât mai mult într-un context de „tranziție”. Există două implicații ale acestui trend. Pe de o parte, observăm capturarea corporatistă a spațiilor de guvernare; arene precum Conferința Partidelor (CP) care, ca organism suprem al Cadrelor Convenției Națiunilor Unite pentru Schimbări Climatice, ar trebui să fie un forum multilateral pentru avansarea luptei împotriva schimbărilor climatice. În schimb, spațiile de acest tip devin din ce în ce mai mult asemeni unui târg de afaceri al capitalismului verde care mențin relațiile de putere energetică între Nord și Sud. Pe de altă parte, există o concentrare intensă de putere printre marile companii de la un capăt la celălalt al lanțurilor globale.

În al treilea rând, căutarea constantă de a extinde frontierele capitaliste implică promovarea de mega-proiecte cu scopul controlării, extracției și exportării resurselor naturale. În acest sens există un angajament clar de a garanta „securitate legală” pentru capital, pe baze normative și legale, prin care se permite un profit corporatist maxim. De exemplu, noile acorduri de schimb bilaterale negociate de UE cuprind capitole despre energie și materii prime, pentru a permite accesul la minerale critice pentru tranziție. În acest context, UE a prezentat recent o propunere pentru o Reglementare a Materiilor Prime Critice (RMPC), cu scopul declarat de a asigura o rezervă sigură și sustenabilă de materii prime critice pentru uniune. Cu toate acestea, așa cum e explicat într-un [raport SOMO](#), strategia propusă de UE nu va duce la o rezervă sustenabilă de minerale critice pentru Europa, dar va exacerba riscurile la adresa drepturilor omului și a mediului, va submina dinamica economică în țările partenere și va continua să promoveze un consum nesustenabil în țările bogate.

> Noi caracteristici: competiție inter-imperială, securitate energetică și colonialism climatic

Dincolo de aceste linii de continuitate există și noutăți. O trăsătură esențială a pactului pentru decarbonizare este complexitatea relațiilor neo-coloniale într-o lume multipolară, marcată de competiție inter-imperială. Nu doar Uniunea Europeană, ducând lipsă de minerale critice, urmărește accesul direct la ele. Chiar dacă le are, China e foarte bine poziționată în Sudul Global unde, pentru aproape două decenii, au făcut investiții agresive în sectoare extractive strategice, menținând un tip diferit de relație față de cea dintre Statele Unite și Europa.

Una dintre particularitățile noii dependențe generate de China asupra Americii Latine și țărilor africane, în care este principalul partener de schimb pentru aproape toate dintre ele, este că, deși investițiile sale sunt pe termen lung și în sectoare diverse (afaceri agricole, minerit, petrol, sau infrastructură legată de activități extractive), în termeni de transfer tehnologic – vizând în mod particular tranziția verde, tinde să folosească tehnologie chinezească de ultimă oră, deseori cu mână de lucru a conaționaliilor.

Licitația inter-imperială e completată de Statele Unite. Chiar dacă aceste probleme par să fie absente din declarațiile Departamentului de Stat, în nenumărate ocazii directorul Comandamentului Sudic, Laura Richardson, a făcut clar interesul strategic al Statelor Unite în America de Sud (în ceea ce privește resursele de apă, petrol și litium, printre altele). În cele din urmă, să adăugăm că Rusia, ca actor hegemonic tangențial într-o lume multipolară, e departe de a atinge forțele menționate mai devreme pe terenul disputei în jurul tranziției energetice.

Un alt element distinctiv important între aceste trei consensuri e rolul statului. Știm că o logică a statului minimal a marcat Consensul de la Washington, iar consensul mărfurilor

a susținut o reglementare moderată a statului, dar în strânsă legătură cu capitalul transnațional. În schimb, pactul pentru decarbonizare pare să inaugureze apariția unui nou tip de planificare a neo-statismului – în unele cazuri mai apropiat de un stat eco-corporatist, care combină tranziția verde cu promovarea fondurilor publice-private și cu financiarizarea naturii. Tranzițiile verzi conduse de instituții guvernamentale și de stat tind să abordeze, faciliteze și să fuzioneze cu tranzițiile corporatiste într-o dinamică a supunerii sectorului public în fața intereselor private. Totuși, în unele cazuri, cu perioade intense de proteste, statul poate căuta să recapete o autonomie relativă, promovând tranziții eco-sociale care să încurajeze descentralizarea și deconcentrarea puterii corporatiste.

De asemenea, deși consensul mărfurilor și pactul pentru decarbonizare au o logică extractivistă, gama de produse și minerale cerute se lărgeste. În primă fază, ele reprezintă fundamental produse alimentare, hidrocarburi și minerale, precum cupru, aur, argint, tinichea, bauxită și zinc; în timp ce în a doua fază, în centrul atenției se află așa zisele minerale

critice necesare pentru tranziția energetică, precum litiul, cobaltul, grafitul și indiul, precum și pământuri rare. În ambele cazuri, extracția și exportul materiilor prime au consecințe catastrofale în termeni de distrugere ecologică și generarea de dependență. Totuși, un aspect crucial care diferențiază extractivismul verde de extractivismul anterior este discursul folosit pentru a-l legitima, actorii care îl promovează susținând că este sustenabil și singura modalitate posibilă de abordare a urgenței climatice.

În concluzie, e esențial să înțelegem schimbările de semnificație pe care chestiunile climatice și ecologice le-au suferit în ultimii ani. Dincolo de inamicii clasici, pactul pentru decarbonizare apare drept un cadru mai complex și mai sofisticat pe care mișcările și alternativele sociale trebuie să-l confrunte și să-l gestioneze. ■

Adrese de corespondență:

Breno Bringel <brenobringel@iesp.uerj.br> / Twitter: [@brenobringel](https://twitter.com/brenobringel)

Maristella Svampa <maristellasvampa@gmail.com> / Twitter: [@SvampaM](https://twitter.com/SvampaM)

> Tranziția energetică în Africa de Nord:

colonialism, deposedare, expropriere

de **Hamza Hamouchène**, Institutul Transnațional și Campania de Solidaritate din Algeria, Algeria

Centrala solara Ouarzazate, Maroc. Foto credit: iStock, 2022.

Unele tranziții spre o energie regenerabilă pot fi extractiviste, menținând practici de deposedare existente, dependențe și hegemonii. Ne putem gândi la câteva exemple din regiunea Africii de Nord (în special din Maroc); toate arată cum colonialismul energetic se reproduce prin colonialism verde sau acaparare verde.

Obiectivul Marocului de a crește ponderea energiei regenerabile în mixul său energetic la 52% până în 2030, în ceea ce privește capacitatea instalată, este laudabil. Totuși, trebuie să se desfășoare o evaluare critică, dacă ceea ce contează cu adevărat pentru noi nu e doar orice tip de tranziție, ci

>>

mai degrabă o „tranziție corectă” care aduce beneficii celor neajutorați și marginalizați, în loc să le adâncească exclusiunea socio-economică.

Instalația solară Ouarzazate a fost lansată în 2016, chiar înainte de discuțiile privind schimbările climatice (COP22) de la Marrakech. A fost apreciată ca fiind cea mai mare instalație solară din lume, iar monarhia marocană a fost declarată o campioană a energiilor regenerabile. Însă trecând dincolo de ceea ce vedem la suprafață, vom obține o imagine diferită. În primul rând, instalația a fost montată pe solul (3000 de hectare) comunităților agro-pastorale Amazigh fără aprobarea sau consimțământul lor; acest lucru constituind o acaparare a terenului pentru o presupusă agendă verde. În al doilea rând, acest mega proiect e controlat de interese private și s-a construit prin contractarea unei datorii imense de 9 miliarde de dolari americani de la Banca Mondială, Banca Europeană de Investiții și alte foruri. Această datorie este acoperită de garanțiile guvernului marocan, ceea ce înseamnă o potențială datorie publică mai mare pentru o țară deja împovărată. În al treilea rând, proiectul nu e atât de verde precum se pretinde că e. Folosirea puterii solare concentrate (CSP) necesită o utilizare considerabilă de apă pentru a răci și a curăța panourile. Într-o zonă semiaridă precum Ouarzazate, redirectionând folosirea apei pentru băut și agricultură este pur și [simplu revoltător](#).

Proiectul „Noor Midelt” constituie a doua fază a planului de putere solară marocan și urmărește să furnizeze mai multă capacitate energetică decât instalația Ouarzazate. Este vorba despre o centrală electrică hibrid, cu tehnologii de tip CSP (putere solară concentrată) și panouri fotovoltaice (PV). Cu 800 de MW (megavați) prevăzuți pentru prima sa fază, va fi unul dintre cele mai importante proiecte solare globale, care combină tehnologii CSP și fotovoltaice. În mai 2019, un consorțiu al EDF Regenerabile (Franța), Masdar (UAE) și Green of Africa (conglomeratul marocan) a devenit câștigătorul licitației, fiind selectat să construiască și să opereze facilitățile în parteneriat cu Agenția Marocană pentru Energie Solară (MASEN) pentru 25 de ani. [Proiectul](#) a obținut o finanțare sub formă de împrumut de peste 2 miliarde de dolari de la Banca Mondială, Banca Africană de Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții, Agenția de Dezvoltare Franceză și KfW.

Proiectul a început în 2019, iar punerea în funcțiune este așteptată pentru 2024. Complexul solar Noor Midelt va fi dezvoltat pe o suprafață de 4.141 de hectare pe Platoul Haute Moulouya din centrul Marocului, la aproximativ 20 km nord-est de orașul Midelt. Un total de 2.714 hectare a fost gestionat ca pământ comun de cele trei comunități agrare etnice ale Ait Oufella, Ait Rahou Ouali și Ait Massoud Ouali. În același timp, aproximativ 1.427 de hectare au fost declarate pământ forestier gestionat de comunități. Totuși, pământul a fost confiscat de la deținătorii lui prin legile și reglementările naționale, permițând exproprierii să servească interesului public. Decizia curții administrative din ianuarie 2017 garantează exproprierea în favoarea MASEN, decizie prezentată public în martie 2017.

> O narațiune colonială despre mediul înconjurător

Reminiscentă a unei narațiuni coloniale constante a mediului înconjurător care etichetează pământurile ce urmau a fi expropriate ca marginale și insuficient folosite și, prin urmare, disponibile pentru a fi folosite pentru energie verde, Banca Mondială, într-un [studiu derulat în 2018](#), susținea că „terenul nisipos și arid permite doar cultivarea unor arbuști mici, iar solul este nepotrivit pentru dezvoltare agricolă din cauza lipsei de apă”. Această narațiune a fost folosită și în promovarea instalației Ouarzazate la începutul anilor 2010. [O persoană afirma atunci că:](#)

„Oamenii implicați în proiect vorbesc despre aceasta ca despre un deșert care nu este folosit, dar pentru oamenii de aici, nu este un deșert, ci o pășune. Este teritoriul lor, iar viitorul lor este acest pământ. Când îmi iei pământul, îmi iei oxigenul”.

Raportul Băncii Mondiale nu se oprește aici, ci susține că „achiziționarea pământului pentru proiect nu va avea impact asupra existenței comunităților locale”. Totuși, tribul pastoral transhumant al Sidi Ayad, care folosește de secole pământul pentru pășutul animalelor, e de altă părere. Hassan El Ghazi, [un tânăr cioban, îi declara în 2019](#) unui activist de la ATTAC Maroc:

„Meseria noastră este pășoritul, iar acum acest proiect ocupă pământul unde ne ducem animalele la pășcut. Ei nu ne angajează pe noi în proiect, dar angajează străini. Pământul pe care trăim a fost ocupat. Ne distrug casele pe care le-am construit. Suntem oprimați, la fel și regiunea Sidi Ayad. Copiii săi sunt oprimați, iar drepturile lor și ale strămoșilor noștri s-au pierdut. Noi suntem «analfabeți» care nu știu să citească și să scrie... Copiii pe care îi vedeți nu au fost la școală... Drumurile și căile de acces sunt izolate... Până la urmă, suntem invizibili și nu existăm pentru ei. Le cerem oficialilor să fie atenți la situația și la regiunile noastre. Nu putem exista cu astfel de politici și mai bine murim, mai bine murim!”

> Proteste și rezistență

În acest context al depozării, mizeriei, subdezvoltării și in justiției sociale, poporul Sidi Ayad și-a făcut auzită nemulțumirea prin nenumărate proteste încă din 2017. În februarie 2019 au desfășurat un protest deschis, care a dus la arestul lui Said Oba Mimoun, un membru al Uniunii Micilor Fermieri și Lucrători Forestieri, condamnat ulterior la 12 luni de închisoare.

Mostepha Abou Kbir, alt sindicalist care a susținut lupta tribului Sidi Ayad, descria cum pământul a fost anexat fără acordul comunităților locale care au îndurat decenii de exclusiune socio-economică. Pământul a fost îngădit și nimeni nu poate interveni. El arată contrastul dintre proiectele de mega dezvoltare ale statului marocan cu infrastructura de bază

inexistentă a Sidi Ayad. În plus, el indică altă dimensiune a anexării și a acaparării resurselor: decimarea resurselor de apă în regiunea Drâa-Tafilalet de dragul acestor proiecte enorme (instalația solară Midelt va fi alimentată din barajul Hassan, al doilea din apropiere) de care comunitățile locale se plâng că nu le aduc beneficii. În acest context problematic în care proprietarii de turme sunt excluși, în timp ce bogăția e concentrată în mâinile unei minorități, alături de comercializarea pieței zootehniei și a secetelor grave, proiectul solar Midelt nu face decât să exacerbeze amenințarea la adresa existenței acestor comunități pastorale și să le amplifice marginalizarea.

Nu doar comunitățile Sidi Ayad au pus sub semnul întrebării proiectul. Unele femei din mișcarea Soulalivate și-au cerut și ele dreptul de a avea acces la terenul din regiunea Drâa-Tafilalet, cerând despăgubiri adecvate pentru pământul lor strămoșesc pe care a fost construită instalația solară. [„Femeile Soulalivate”](#) se referă la femeile tribale din Maroc care trăiesc pe un teren colectiv. Mișcarea femeilor Soulalivate a pornit la începutul anilor 2000 și s-a dezvoltat ca replică la comercializarea intensivă și privatizarea terenurilor comune. Femeile tribale au cerut drepturi și distribuții egale atunci când pământul lor a fost privatizat sau împărțit. În ciuda intimidării, arestărilor și chiar a asediilor autorităților publice, mișcarea s-a răspândit la nivel național și femei din diverse regiuni s-au unit sub un steag simbolic al egalității și justiției.

În ciuda tuturor acestor îngrijorări și in justiții, proiectul avansează, protejat de monarhie, de regimul său represiv și de uneltele propagandei sale. Logica externalizării costurilor socio-ecologice și schimbarea lor în spațiu și timp, caracteristică înclinației extractiviste a capitalismului, nu are sfârșit.

> Colonialism verde și ocupația în Sahara de Vest

În timp ce unele proiecte din Maroc, asemeni Instalației Solare Ouarzazate și Noor Midelt, pot fi clasificate ca „acaparare verde”, confiscarea pământurilor și a resurselor pentru scopuri presupus ecologice (proiecte regenerabile similare, solare și eoliene) are loc în teritoriile ocupate din Sahara de Vest, putând fi pe bună dreptate etichetată asemeni unui „colonialism verde”, din moment ce aceste proiecte sunt implementate în ciuda populației Saharawis și a terenurilor lor ocupate.

Colonialismul verde poate fi definit ca o extensie a relațiilor coloniale de jefuire și deposedare (precum și de dezumanizare a celuilalt) în epoca energiilor regenerabile, acompaniată de transferul costurilor socio-ecologice către țările și comunitățile periferice. Același sistem stă în picioare, dar cu o sursă diferită de energie, trecând de la combustibili fosili la energie verde.

Sunt menținute aceleași tipare globale de producție intensivă de energie și de consum, dar și aceleași structuri politice, economice și sociale care generează inegalitate, sărăcire și deposedare rămân neatinsse.

În momentul de față sunt trei ferme eoliene funcționale în Sahara de Vest ocupată. O a patra e în construcție în Boujdour, în timp ce multe sunt încă în stagiul de planificare. Combinate, aceste ferme eoliene vor avea o capacitate de peste 1000 MW. Aceste ferme eoliene sunt parte din portofoliul Nareva, compania de energie eoliană care aparține corporației deținute de familia regală marocană. Aproximativ 95% din energia de care are nevoie compania de fosfat OCP, deținută de statul marocan, pentru a exploata rezervele neregenerabile de fosfat ale [Saharei de Vest](#) din Bou Craa este generată de morile de vânt. Un total de 22 de turbine eoliene Siemens generează energie regenerabilă la ferma Fom el Oued de 50 MW, care funcționează din 2013.

În noiembrie 2016, pe parcursul Conferinței Climatice a ONU COP22, ACWA Power din Arabia Saudită a semnat un acord cu MASEN pentru a dezvolta și opera un complex cu trei stații energetice solare fotovoltaice, însumând 170 MW. Două dintre aceste stații energetice (funcționale azi), însumând 100 MW, nu sunt, totuși, localizate în Maroc, ci în interiorul teritoriului ocupat (El Aaiún și Boujdour). A fost planificată și o a treia stație solară la El Argoub, lângă Dakhla. Aceste proiecte de energie regenerabilă sunt folosite să consolideze ocupația, amplificând legăturile Marocului cu teritoriile ocupate, prin complicitatea capitalului străin și al companiilor.

Într-un astfel de context este fundamental important să trecem dincolo de suprafața limbajului despre „curățenie”, „strălucire” și „diminuări ale emisiei de carbon”, și să observăm, chiar și să examinăm materializarea tranziției spre energia regenerabilă. Ce pare să unească toate aceste proiecte și publicitatea din jurul lor este o presupunere cât se poate de eronată, conform căreia orice trecere spre energie regenerabilă va fi binevenită, și că orice trecere de la combustibili fosili, indiferent de cum e desfășurată, merită. Trebuie să o spunem clar: criza climatică pe care o traversăm acum nu se datorează combustibililor fosili per se, ci mai degrabă utilizării lor nesustenabile și distructive, cu scopul alimentării mașinării capitaliste. Deci, o tranziție verde și corectă trebuie în mod fundamental să ne transforme și să ne decolonizeze sistemul economic global, care nu este adecvat din punct de vedere social, ecologic și chiar biologic. ■

Adrese de corespondență:
Hamza Hamouchène <hamza.hamouchene@gmail.com>
Twitter: [@BenToumert](#)

> Colonialismul verde și intern în Africa

de **Nnimmo Bassey**, Health of Mother Earth Foundation, Nigeria

Mineritul în Africa. Foto credit: iStock, Africanway, 2012.

Colonialismul verde este o extensie și o fuziune a colonialismului politic, economic și socio-cultural. Acesta a fost dezvoltat și consolidat pe [colonia-litatea adânc înrădăcinată](#) pe care liderii africani au fost programați să o creadă, spre exemplu în sistemul internațional de conservare a patrimoniului. Astfel de lideri au folosit așa-numitele standarde internaționale sau străine pentru a-și promova interesele. Pe lângă conservarea cetăților, colonialismul le-a vândut elitelor locale ideea de a se baza pe economiile externe pentru a obține bani numerar în schimbul materiilor prime și a forței de muncă. Statele neo-coloniale continuă acest model de căutare a investițiilor străine directe (ISD) care extrag forța de muncă și materiile prime, fiindu-le oferite în schimb o valută a căror valoare este stabilită de la distanță.

Exemple despre modul în care coloniile au devenit captive în aceste fundături ale schimburilor valutare pot fi văzute în

agricultura de plantații, care a trecut de la recoltarea hranei la recoltarea banilor numerar și a valutei. Agricultura cu recoltă în numerar în epoca colonială a continuat să folosească sistemele agricole de exploatare construite în timpul sclaviei. Astăzi, agricultura de plantații continuă să producă culturi de export, declanșând acapararea terenurilor și împiedicând fermierii să producă alimente pentru comunitățile lor. Pentru a complica lucrurile, pe lângă alimentarea piețelor externe, plantațiile și monoculturile oferă acum și bio-combustibili pentru mașini sau bioenergie. Fie că sunt în sectorul agricol, minier sau al combustibililor fosili, liderii africani urmăresc în principal valuta, la prețuri în stabilirea cărora nu joacă niciun rol.

Structurile construite de colonialism și epoca post-colonială au alterat dramatic dinamica socio-economică și politică a continentului african. Ideea de a căuta și maximiza renta a fost implementată de colonialism și încurajată de manipulările instituțiilor financiare internaționale precum Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional (FMI). Datoria a fost, de asemenea, un instrument folosit pentru a modifica imaginariile de dezvoltare și pentru a face presiuni asupra țărilor, determinându-le să devină mai permissive în fața jefuirii. Guvernele sunt presate să achite datoriile externe, să îndeplinească cerințele de import și să ofere corporațiilor transnaționale condiții economice liberale, inclusiv reduceri fiscale, cote de muncă și libertatea de a repatria toate profiturile obținute din tranzacțiile lor. De asemenea, se angajează în parteneriate incestuoase cu aceste corporații, ceea ce face imposibilă instituirea unei monitorizări și a unei reglementări severe. Rea voință a guvernelor și incapacitatea lor de a controla acțiunile corporațiilor au dus la exploatarea ecodidă, care a creat deja zone moarte în anumite regiuni.

Consolidarea libertății de exploatare a fost ajutată și de crearea zonelor de liber schimb sau a zonelor economice speciale, zone caracterizate ca enclave de excepție. O clasă de zone de liber schimb (eng. *free trade zones*, FTZ) este zona de procesare a exporturilor (eng. *export-processing zone*, EPZ), înființată de obicei în țările în curs de dezvoltare de guvernele lor pentru a promova exporturile industriale și comerciale. Multe țări consideră acele zone stimulente primare pentru atragerea investițiilor străine directe. Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD) raportează că există peste 200 de zone economice speciale (ZES) răspândite în 38 de țări africane. De asemenea, observă că cel puțin 56 de zone suplimentare sunt în construcție, iar altele sunt încă într-un stadiu incipient de dezvoltare. Aproximativ 150.000 de hectare de [teren din Africa](#) sunt dedicate ZES, în timp ce peste 2,6 miliarde de dolari au fost mobilizate în investiții privind procesarea agricolă, producție și servicii.

Regimul de extracție pentru obținerea valutei a fost o poveste fără sfârșit, atribuind o valoare redusă oamenilor sau planetei. Principiile voluntare și superficiale ale drepturilor omului și inițiativele de transparență ajută corporațiile să facă ecologizarea activităților lor și să exporte „murdăria” prin intermediul politicienilor corupți. Această situație nefericită a fost prevăzută de Frantz Fanon când a remarcat în cartea sa clasică *Les*

Damnés de la terre ideea conform căreia colonialismul se mulțumește să scoată la lumină resursele naturale pe care le extrage și le exportă pentru a satisface nevoile industriilor țării-mamă, permițând astfel anumitor sectoare ale coloniei să devină relativ bogate. „Dar restul coloniei își urmează calea subdezvoltării și a sărăciei sau, chiar se scufundă în ea mai adânc”.

Fanon a văzut cum structurile coloniale fragmentează națiunile și lărgesc subiectivitățile care înfrânează eforturile de a construi o unitate africană. Fanon clarifică modul în care membrii elitei politice ajung să se perceapă pe ei înșiși drept generatorii unor nișe de oportunități pentru națiunile lor, iar căutarea de rentă drept motor al progresului. Acest lucru explică de ce liderii actuali sunt atât de blocați să apere poziția conform căreia exploatarea combustibililor fosili și a altor minerale pentru export sau bani numerar este un drept care nu poate fi negociat. Această dinamică mai precizează că ecodidă trebuie acceptat ca un rău necesar, justificat de scopul final, conform zicalei că omletele nu se pot face fără a sparge câteva ouă.

Exploatarea rapace necesită o regândire temeinică a dezvoltării. Rolul Băncii Mondiale și al FMI în aplicarea de-finanțării serviciilor sociale, inclusiv a sănătății, educației și sprijinului economic, prin programe infame de ajustare structurală, iese în evidență ca manipularea colonială care a schimbat simțul comun, a inversat progresul, a instituit sărăcia și a facilitat apariția subdezvoltării. Influența perversă a acestor instituții subliniază necesitatea de a acorda o atenție deosebită inegalităților de putere, folosind o lentilă eco-socialistă și anti-colonială.

> Lupta pentru combustibili fosili

În cazul luptei pentru petrol și gaze africane, liderii văd doar o oportunitate pentru țările lor de a beneficia de proiecte de dezvoltare accelerate. Argumentul este că producția extinsă va stimula accesul la energie pentru oameni, chiar dacă aceasta este o afirmație falsă, având în vedere faptul că [decenii de extracție](#) au produs doar devastare ecologică și sărăcie.

Fixația pe comerțul colonial a construit ceea ce ar mai putea fi numit drept economie voodoo. În acest sistem, fluxurile de numerar implică o producție sau o transformare redusă de materii prime. Această dinamică a înrădăcinat o cultură a închirierii, a dependenței, în care țările africane depind de corporațiile extractive multinaționale pentru veniturile naționale. Deloc surprinzător, [veniturile din petrol reprezintă](#) cel puțin 20% din PIB în Libia, Algeria, Gabon, Ciad, Angola și Republica Congo. În plus, deși petrolul și gazele contribuie cu un modest 6% din PIB-ul real al Nigeriei, ele reprezintă 95% din veniturile valutare externe și 80% din veniturile guvernamentale. Grupul de națiuni din Uniunea Africană a folosit negocierile privind clima COP27 de la Sharm-el-Sheikh în 2022 pentru a face [lobby în vederea extinderii producției de combustibili fosili](#) pentru a beneficia de resurse naturale vaste, așa cum se presupune că au făcut-o națiunile mai bogate.

Argumentul lor este lipsit de examinarea critică a mecanismelor de apropiere și externalizare care au făcut posibil ca națiunile mai bogate să beneficieze de aceste resurse.

Rădăcina acaparării resurselor din Africa nu poate fi desprinsă de colonialism, deoarece acesta este ceea ce a conferit baza impunității fără teama de a fi tras la răspundere. Jefuirea și impunitatea au crescut, folosindu-se chiar forța brută atunci când a fost necesar. Asta înseamnă că hărțile resurselor naturale și ale conflictelor de pe continent se suprapun aproape perfect. Exploatarea a fost susținută de armatele naționale, agenți speciali de securitate și mercenari. Extracția se realizează literalmente în spatele scuturilor militare, ignorând drepturile omului și pe cele colective.

[Patrick Bond](#), un ecologist politic, surprinde în mod adecvat situația tulburătoare a efortului nesfârșit pentru combustibili fosili în fața încălzirii globale, invocând rolul Franței, Africii de Sud și Rwandei. „Operațiunile actuale ale Total [gigant francez de petrol și gaze] în Africa urmează un model vechi: exploatarea combustibililor fosili și corupția economiilor, guvernelor, societăților și a mediului din țările în curs de dezvoltare, toate susținute de puterea statului francez”. În sprijin pentru aserțiunea sa, el afirmă că: „Emmanuel Macron [președintele Franței] a făcut acest lucru foarte clar în 2021, atunci când a insistat să apere activele de gaze de 20 de miliarde de dolari ale Total în Mozambic prin intervenție militară, condusă de soldați ruandezi și sud-africani. Rolul sub imperialist al Pretoriei explică sprijinul său disperat pentru noii magnai ai petrolului cu care Total s-a aliat de la mijlocul anilor 2010 pentru a exploata marile rezerve de gaze și a căuta noi zăcămintele prin explozie seismică”.

Bond notează că au apărut două forme de rezistență împotriva renașterii imperialismului fosil și a sub-imperialismului de-a lungul acestei axe din 2021: conflictul violent care a zguduit Total, gigantul francez care se ocupa de petrol și gaze; și mobilizările de mediu și sociale de pe coasta Africii de Sud care au înfuriat guvernul acestei țări.

Rolul Franței, o țară care menține un control colonial strict asupra națiunilor francofone din Africa, este deosebit de interesant. În vreme ce a interzis fracturarea hidraulică și extracția de petrol în teritoriile sale, interzicând de asemenea publicitatea la combustibilii săi fosili, petrol și gaze, gigantul TotalEnergies, continuă să extragă în alte locuri, cel mai cunoscut fiind la Cabo Delgado, Mozambic, de unde a avut loc primul transport de gaze fosile în timp ce se desfășura COP27 în Sharm El Sheikh. Momentul primului transport ilustrează

modul în care violența nu a oprit extracția resurselor în Africa, acestea mergând adesea mână în mână, lucru redat și de cazurile diamantelor însângerate din Liberia, ori de instabilitatea continuă din Republica Democratică Congo.

Total este unul dintre cei mai importanți jucători ai Cabo Delgado când vine vorba de extracția gazelor. Parcul onshore Afungi LNG, construit pentru afacerea cu combustibili fosili, a strămutat peste 550 de familii pentru a construi un drum de 70 de kilometri către Parc, care are atât un aerodrom, cât și stații de epurare și facilități portuare. Comunitățile de pescuit de pe coastă au fost strămutate într-un „sat de relocare” care se află la mai mult de 10 km distanță, izolându-le efectiv de mare și refuzându-le terenurile agricole, zonele de pescuit, mijloacele generale de existență, cultura și tot ceea ce este important pentru comunitățile de coastă. Cabo Delgado găzduiește [cele mai mari trei proiecte de gaze naturale lichide \(GNL\) din Africa](#): Proiectul Mozambique LNG (Total, fost Anadarko) cu o valoare de 20 miliarde dolari; Proiectul Coral FLNG (ENI și ExxonMobil) cu o valoare de 4,7 miliarde dolari; și Proiectul Rovuma GNL (ExxonMobil, ENI și CNPC) evaluat la 30 de miliarde de dolari. Cabo Delgado este probabil locul unuia dintre cele mai mari dezastre de pe continent provocate de corporații.

În noiembrie 2022, Justiția Ambientală a găzduit o întâlnire privind impunitatea corporativă în Maputo, o întâlnire la care au participat peste 100 de persoane din comunitatea din Mozambic. În timpul întâlnirii, o persoană din comunitate a declarat foarte emoționant: „Pentru noi, corporațiile multinaționale nu au adus dezvoltare, au adus rușine”. Înlocuiți „corporațiile multinaționale” cu „colonialism” și apare o imagine mai completă. Un alt delegat de la întâlnire s-a întrebat dacă distrugerea terenului lor ar putea fi numită dezvoltare. Apoi a întrebat retoric: „Este aceasta dezvoltarea pe care o dorim?”.

Colonialismul, indiferent dacă este negru, albastru sau verde, nu îi consultă niciodată pe oameni. Această lipsă de consultare este alimentată de lipsa înăscută de respect pentru oameni și planetă. Jucând jocul colonial, zonele în care Total, compania de petrol și gaze, își desfășoară activitatea suferă de creșterea inegalităților sociale și a diviziunilor rezultate, singurul factor unificator fiind faptul că sunt cunoscute în general sub denumirea de „Zone Total”. ■

Adresă de corespondență:
Nnimmo Bassey <home@homef.org>
Twitter: [@NnimmoB](https://twitter.com/NnimmoB)

> Manifest al popoarelor din Sud pentru o tranziție energetică eco-socială*

Manifesto from the Peoples of the South: FOR AN ECOSOCIAL ENERGY TRANSITION

Foto credit: Pactul Ecosocial și Intercultural al Sudului.

La mai bine de doi ani de la izbucnirea pandemiei de COVID-19 – și acum, alături de consecințele catastrofale ale invaziei Ucrainei de către Rusia – a ieșit la suprafață o „nouă normalitate”. Acest nou status quo global reflectă o agravare a diferitelor crize: sociale, economice, politice, ecologice, bio-medicale și geopolitice.

Colapsul mediului înconjurător se apropie. Viața de zi cu zi a devenit din ce în ce mai militarizată. Accesul la alimente bune, apă curată și asistență medicală la prețuri accesibile a devenit și mai restrictiv. Mai multe guverne au devenit autocrate. Cei bogați au devenit mai bogați, cei puternici mai puternici, iar tehnologia nereglementată nu a făcut decât să accelereze aceste tendințe.

Motoarele acestui *status quo* injust – capitalismul, patriarhatul, colonialismul și diferitele fundamentalisme – înrăutățesc o situație deja proastă. Prin urmare, trebuie să dezbaterem și să implementăm urgent noi viziuni ale tranziției și transformării eco-sociale care să fie echitabile în funcție de gen, regenerative și populare.

>>

> Diagnosticul nostru

În acest *Manifest al popoarelor din Sud: pentru o tranziție energetică eco-socială*, susținem că problemele Sudului Global sunt diferite de cele ale Nordului Global și ale puterilor în ascensiune, precum China. Nu numai că un dezechilibru de putere între aceste două țărâmură persistă din cauza unei moșteniri coloniale de durată, dar el s-a adâncit din cauza unui model energetic neo-colonial. În contextul schimbărilor climatice, al nevoilor de energie în continuă creștere și al pierderii biodiversității, centrele capitaliste au intensificat presiunea de a extrage bogăția naturală și de a se baza pe forță de muncă ieftină din țările de la periferie. Nu numai că bine-cunoscuta paradigmă extractivă este încă în vigoare, dar datoria ecologică a Nordului față de Sud este în creștere.

Ceea ce este nou sunt „tranzițiile de energie curată” din Nordul Global, care au pus și mai multă presiune asupra Sudului Global pentru a extrage cobalt și litiu pentru a produce baterii de înaltă tehnologie, lemn de balsa pentru turbine eoliene, teren pentru panouri solare mari și infrastructură nouă pentru mega proiectele pe bază de hidrogen. Această decarbonizare a celor bogăți, care este bazată pe piață și orientată spre export, depinde de o nouă fază de distrugere a mediului în Sudul Global, care afectează viața a milioane de femei, bărbați și copii, ca să nu mai vorbim de viața non-umană. În acest fel, Sudul Global a devenit din nou o zonă de sacrificiu, un coș cu resurse pretins inepuizabile pentru țările Nordului Global.

O prioritate pentru Nordul Global a fost asigurarea lanțurilor globale de aprovizionare, în special a materiilor prime critice, și împiedicarea anumitor țări, precum China, să monopolizeze accesul. De exemplu, miniștrii comerțului din G7 au susținut recent un lanț de aprovizionare responsabil, durabil și transparent pentru minerale critice prin intermediul cooperării internaționale, a politiciii și finanțelor, inclusiv facilitarea comerțului cu bunuri și servicii de mediu prin Organizația Mondială a Comerțului. Nordul Global a făcut eforturi pentru mai multe acorduri comerciale și de investiții cu Sudul Global pentru a-și satisface nevoia de resurse, în special cele care fac parte din „tranzițiile spre energie curată”. Concepute pentru a reduce barierele în calea comerțului și a investițiilor, aceste acorduri protejează și sporesc puterea și drepturile corporative eventual prin supunerea statelor la procese legale în conformitate cu mecanismele de soluționare a litigiilor investitor-stat (eng. *investor-state dispute settlement* – ISDS). Nordul Global folosește aceste acorduri pentru a controla „tranziția spre energie curată” și pentru a crea un nou colonialism.

Între timp, guvernele din Sud au căzut într-o capcană a datoriilor, împrumutând bani pentru a construi industrii și agricultura pe scară largă pentru a aproviziona nordul. Pentru a rambursa aceste datorii, guvernele s-au simțit obligate să extragă mai multe resurse, creând un cerc vicios al inegalității. Astăzi, imperativul de a trece dincolo de combustibilii fosili fără a reduce semnificativ consumul în Nord doar a creat o presiune sporită pentru exploatarea acestor resurse naturale.

Mai mult decât atât, pe măsură ce avansează cu tranzițiile sale energetice, Nordul a făcut promisiuni deșarte despre responsabilitatea sa de a-și rezolva datoria ecologică istorică și în creștere față de Sud.

Modificările minore în matricea energetică nu sunt suficiente. Întreg sistemul energetic trebuie transformat de la producție și distribuție, la consum și deșeurii. Înlocuirea vehiculelor electrice cu mașinile cu combustie internă este insuficientă, căci întregul model de transport trebuie să se schimbe, cu reducerea consumului de energie și promovarea opțiunilor durabile. Relațiile trebuie să devină mai echitabile nu numai între țările din centru și periferie, ci și în interiorul țărilor, între elite și public. Elitele corupte din Sudul Global au colaborat, de asemenea, în acest sistem injust, profitând din extracție, reprimând drepturile omului și apărarea mediului și perpetuând inegalitatea economică. În loc să fie doar tehnologice, soluțiile la aceste crize interconectate sunt, mai presus de toate, politice.

> O tranziție justă pentru Sudul Global

În calitate de activiști, intelectuali și organizații din diferite țări ale Sudului Global, facem apel la agenții de schimbare din toate părțile lumii să se angajeze într-o tranziție ecologică radicală, democratică, echitabilă din punct de vedere al genului, regenerativă și fundamentală, care transformă atât sectorul energetic, cât și sferile industriale și agricole care depind de aporiturile de energie la scară largă. Potrivit diferitelor mișcări pentru justiția climatică, „tranziția este inevitabilă, dar justiția nu este”.

Mai avem timp să începem o tranziție justă și democratică. Putem trece de la sistemul economic neoliberal într-o direcție care susține viața; combină justiția socială cu justiția ecologică; reunește valorile egalitare și democratice cu o politică socială holistică și rezistentă; și restabilește echilibrul ecologic necesar unei planete sănătoase. Dar pentru a face acest lucru, avem nevoie de mai multă imaginație politică și de viziuni utopice ale unei alte societăți care este justă din punct de vedere social și care respectă planeta drept casa noastră, a tuturor.

Tranziția energetică ar trebui să facă parte dintr-o viziune cuprinzătoare care abordează inegalitatea radicală în distribuția resurselor energetice și promovează democrația energetică. Ar trebui să sublinieze instituțiile la scară largă – agricultura corporativă, companiile uriașe de energie – și soluțiile bazate pe economia de piață. În schimb, trebuie să consolideze rezistența societății civile și a organizațiilor sociale.

> Declarațiile noastre

Prin urmare, formulăm următoarele opt puncte:

1. Avertizăm că o tranziție energetică condusă de mega proiecte corporative din Nordul Global și acceptată de numeroase guverne din Sudul Global implică lărgirea zonelor de sacrificiu în Sudul Global și persistența moștenirii coloniale,

a patriarhatului și capcana datoriilor. Energia este un drept uman elementar și inalienabil, iar democrația energetică ar trebui să fie scopul nostru.

2. Facem apel la popoarele din Sudul Global să respingă soluțiile false care vin cu noile forme de colonialism energetic, de data aceasta în numele unei „tranzii verzi”. Facem un apel specific de a continua coordonarea politică între popoarele din Sud, urmărind, de asemenea, alianțe strategice cu sectoarele critice din Nord.

3. Pentru a atenua ravagiile crizei climatice și pentru a promova o tranziție eco-socială justă și populară, cerem rambursarea datoriei ecologice. În fața responsabilității disproporționate a Nordului Global pentru criza climatică și colapsul de mediu, aceasta înseamnă implementarea efectivă a unui sistem de compensare pentru Sudul Global. Acest sistem ar trebui să includă un transfer considerabil de fonduri și tehnologie adecvată și să ia în considerare anularea datoriilor suverane pentru țările din Sudul Global. Susținem reparațiile pentru pierderile și daunele suferite de popoarele indigene, grupurile vulnerabile și comunitățile locale din cauza mineritului, a barajelor la scară largă și a proiectelor de energie murdară.

4. Respingem extinderea graniței de hidrocarburi în țările noastre – prin fracturare hidraulică și proiecte *offshore* – și respingem discursul ipocrit al Uniunii Europene, care a declarat recent că gazele naturale și energia nucleară sunt „energii curate”. Așa cum s-a propus deja în Inițiativa Yasuni din Ecuador în 2007, astăzi susținută de multiple sectoare și organizații sociale, susținem conservarea în subteran a combustibililor fosili și generarea condițiilor sociale și de muncă necesare pentru a abandona extracția, și pentru îndreptarea către un viitor post-combustibili fosili.

5. În mod similar, respingem „colonialismul verde” sub forma acaparării terenurilor pentru fermele solare și eoliene, exploatarea fără discernământ a mineralelor esențiale și promovarea unor „remedieri” tehnologice precum hidrogenul albastru, verde și gri. Închiderea, excluderea, violența, invadarea și fortificarea au caracterizat relațiile energetice trecute și actuale dintre Nord și Sud, și nu sunt acceptabile într-o eră a tranziției eco-sociale.

6. Cerem protecție autentică a apărătorilor mediului și a drepturilor omului, în special a popoarelor indigene și a femeilor care sunt în fruntea rezistenței împotriva extractivismului.

7. Obiectivele noastre fundamentale ar trebui să includă eliminarea sărăciei energetice în țările din Sudul Global – și părți ale Nordului Global – prin proiecte de energie regenerabilă alternativă, descentralizate, distribuite echitabil, deținute și operate de comunități.

8. Denunțăm acordurile comerciale internaționale care penalizează țările care doresc să stopeze extracția de combustibili fosili. Trebuie să punem capăt acordurilor comerciale și de investiții controlate de corporații multinaționale care în cele din urmă promovează mai multă extracție și întăresc neo-colonialismul.

Alternativa noastră eco-socială se bazează pe nenumărate eforturi, strategii, propuneri și inițiative centrate pe comunitate. Manifestul nostru se conectează cu experiențele trăite ale popoarelor indigene, perspectivele critice și alte comunități locale, femei și tineri din Sudul Global. Este inspirat de lucrările privind drepturile naturii, *buen vivir*, *vivir sabroso*, *sumac kawsay*, *ubuntu*, *swaraj*, comunitățile, economia grijii și a îngrijirii (eng. *care economy*), agro-ecologia, suveranitatea alimentară, post-extractivismul, pluriversul, autonomia și suveranitatea energetică. Mai presus de toate, solicităm o tranziție eco-socială radicală, democratică, populară, echitabilă de gen, regenerativă și cuprinzătoare.

Călcând pe urmele [Pactului Ecosocial și Intercultural al Sudului](#), acest Manifest propune o platformă dinamică care vă invită să vă alăturați eforturilor noastre comune pentru transformare, ajutând astfel la crearea unor viziuni și soluții colective. ■

*Acest Manifest al Popoarelor din Sud este o lucrare colectivă scrisă de activiști, intelectuali și organizații din diferite locuri din Sudul Global, fiind rezultatul unui an de dialog între diferite voci din America Latină, Africa și Asia.

> Necesitatea unei teorii reînnoite a autorității (și a autoritarismului)

de **Kathya Araujo**, Universitatea Santiago din Chile, Chile, și membră a Comitetului de Cercetare ISA privind Teoria Sociologică (RC16)

Foto credit: [Freepik](#).

Autoritatea – și modurile în care este ea exercitată – este o problemă pe cât de actuală, pe atât de urgentă. Preocupările legate de această problemă includ fenomene care variază de la sprijinul social pentru regimurile autoritare, autoritarismul în sine, dificultățile profesorilor în exercitarea autorității în școli sau în gestionarea spațiilor urbane, și până la tensiuni în cadrul familiilor. Urgența și riscurile conținute de fenomenele sociale și politice la care asistăm astăzi sugerează că trebuie să abordăm această problemă cu mai multă precizie din partea sociologiei și trebuie să facem acest lucru cu instrumentele adecvate. Cu toate acestea, studiile sociologice privind exercitarea autorității au

fost până acum puține; mai presus de toate, trebuie să existe mai multă reînnoire a noțiunii de autoritate în termeni teoretici.

Problema autorității a constituit un punct de interes foarte timpuriu în teoria socială, iar cel mai influent autor în studiul acestui fenomen a fost Max Weber. Înțelegerea oferită de Weber – bazată pe ideea conform căreia credința în legitimitate susține autoritatea – a rămas cea mai influentă în teoria socială și studiile empirice. Totuși, așa cum discut aici, nu este indicat să menținem hegemonia acestei concepții, din două motive. În primul rând, teza autorității prin legitimitate ne permite doar să surprindem parțial acest fenomen în

>>

societățile de astăzi. În al doilea rând, poate explica doar o formă particulară de exercitare a autorității specifică anumitor realități sociale.

Să începem prin a lua în considerare primul dintre aceste două motive: sfera de aplicare a tezei de autoritate prin legitimitate pentru studierea societăților actuale. După cum știm, Weber a considerat că în centrul dinamicii autorității se află credința în legitimitate, adică credința în temeinicia ordinului sau în exercitarea puterii. Credința în legitimitate permite exercitarea consensuală, care este fundamentală pentru înțelegerea stabilității și permanenței acesteia. Weber a dezvoltat o noțiune de autoritate, înțelegând ierarhiile ca fiind stabile și relativ durabile în timp. Prin urmare, teoria sa explică un tip de exercitare a autorității care are încă unele fundamente și sprijin bazat pe instituții, tradiții sau valori general împărtășite. O astfel de exercitare a autorității are următoarele caracteristici: a) este legată de o concepție despre ierarhii ca fiind stabile și durabile; b) supunerea se întemeiază pe o relație de sintonie între ego și comandă; c) se bazează pe o imagine relativ stabilă a distribuției puterii între grupuri (bărbați față de femei, adulți față de copii etc.); d) se exercită în primul rând într-o manieră inter-subiectivă relațională; și e) este susținută de roluri de mediere atât între membrii comunității, cât și între membrii comunității și lucrurile din lume.

> Contestarea modelului clasic de autoritate

Mai multe curente sociale transformatoare au contestat un astfel de model de exercitare a autorității. Voi menționa pe scurt cinci dintre acestea care au afectat cele mai multe societăți și modul în care indivizii concep ierarhiile și autoritatea.

Primul curent este legat de pluralizarea ordinii, a credințelor și a valorilor. Această tendință a contribuit la slăbirea suportului tipic pentru autoritate. Dar, de asemenea, elimină cererea teoretică pentru existența unor credințe comune și împărtășite ca suport pentru legitimitate.

Al doilea curent este expansiunea și aprofundarea constantă a principiilor normative ale egalității și autonomiei. O consecință semnificativă a acestor procese a fost punerea sub semnul întrebării a ierarhiilor și a condiției lor de stabilitate și durabilitate, ceea ce teza weberiană ia drept asumptție explicativă.

Al treia curent constă în procesele intense de individualizare legate de o rezistență crescută la subordonarea voinței altuia. Există o aparentă tensiune între cererea de a evidenția individualitatea și singularitatea ei, și nevoia de obediență sau conformare intersubiectivă. Prin urmare, dimensiunea ego-sintonică considerată centrală pentru teza de legitimitate devine tensionată.

În cazul celui de-al patrulea curent, schimbările în alocarea puterii între grupuri au provocat modalitățile tradiționale de structurare a ierarhiilor și managementul acestora, precum este modelul patriarhal de autoritate. De asemenea, au produs un scenariu mai conflictual și mai contestat, subminând sprijinul pentru stabilitatea ierarhiilor.

Al cincilea curent are de-a face cu evoluțiile tehnologice. Acestea au contestat ponderea autorității relaționale prin introducerea de noi principii de autoritate faptică. Procedând astfel, ele pun în tensiune caracterul relațional și puternic inter-subiectiv asumat de teza weberiană. Dar ele pun la îndoială de asemenea și rolul de mediere al figurilor de autoritate, precum medicii sau profesorii.

Pe scurt, aceste noi curente pun la îndoială autoritatea așa cum o cunoșteam și o concepeam dar, făcând acest lucru, pun la îndoială și dimensiunile constitutive ale noțiunii de autoritate, așa cum este descrisă de teza de autoritate prin legitimitate.

> Regândirea autorității prin legitimitate

Teza autorității prin legitimitate poate fi pusă la îndoială și dintr-o a doua perspectivă, alături de provocările socio-istorice ale curentelor tocmai amintite. [Cercetarea mea](#) cu privire la cazul Chile relevă că nu a existat doar o singură modalitate de exercitare a autorității; diverse modalități trebuie să se încadreze în explicația oferită de teza de legitimitate.

Descoperirile mele arată că exercitarea autorității în Chile s-a bazat istoric mai puțin pe condițiile pentru obediență consensuală (ca în modelul weberian). În cazul chilian, exercitarea autorității nu implică legitimare, adică eforturi de întărire a credinței în legitimitate. În schimb, există o preocupare strategică de a-l face pe celălalt să se supună. În acest caz, ceea ce susține autoritatea este faptul că cel care exercită autoritatea își evidențiază capacitatea (lui/ ei) sau abilitatea (lui/ ei) de a se face ascultat. Testul de autoritate este efectul comportamental pe care îl are.

În măsura în care există puțină preocupare pentru obținerea consimțământului împăcat, obediența nu este adesea ego-sintonică. Mai degrabă, este de obicei rezultatul unor evaluări strategice care sunt pragmatice și bazate pe capacitatea interactivă a actorilor. Acest fapt este contrar lui Weber, pentru care interesul nu ar putea fi niciodată baza credinței în legitimitate și, prin urmare, fundamentul autorității.

Acest tip istoric de exercitare a autorității în Chile tinde să genereze relații instabile și fragile de autoritate, care la rândul lor necesită o utilizare mai severă a ceea ce s-ar putea să fie numită „autoritate puternică”. Atunci când autoritatea trebuie exercitată, există convingerea că doar o exercitare discreționară și „puternică” îi va garanta eficacitatea. Astfel, spre deosebire de teza weberiană a legitimității, care urmărește tocmai ascunderea forței sau puterii implicate, acest tip de exercitare a autorității constă în afișarea unor semne ale forței celui care o exercită, de exemplu, un discurs „puternic” sau gesturi „trunchiate” și așa mai departe.

Aceasta este o modalitate istorică de exercitare a autorității specifice (proprie) unei societăți istoric verticale cu ierarhii rigide și naturalizate, care se ciocnește în prezent cu un nou model normativ dialogic-democratic de autoritate (și care este, de asemenea, îndepărtat de modelul credinței în legitimitate).

Cu toate acestea, este încă un model de autoritate larg răspândit în societate, întrucât este considerat indispensabil astăzi și singurul care garantează obediența.

Astfel, cercetările mele arată că există diferite modalități de exercitare a autorității în funcție de realitățile sociale și că acestea sunt legate de mijloacele în care fiecare societate rezolvă problema gestionării asimetriilor de putere între membrii săi. Aceste modalități diferite de autoritate nu ar trebui considerate abateri de la o normă, ci mai degrabă soluții istorice particulare care trebuie înțelese în cadrul caracteristicilor structurale, dinamicii și logicii sociale ale fiecărei societăți.

> Spre o abordare interactivă și situată a exercitării autorității

Cele două linii de argumentare pe care le-am dezvoltat cu privire la limitele teoriei autorității prin legitimitate converg într-o singură nevoie: să ne reinnoim abordările teoretice și, prin urmare, pe cele conceptuale și metodologice. O propunere în acest sens este cuprinsă în abordarea interactivă și relațională, pe care [am dezvoltat-o și testat-o](#) într-un set de studii empirice.

În primul rând, această abordare propune să ne gândim la autoritate ca fiind unul dintre multele mecanisme sociale (politețe, civilizație, sociabilitate etc.) pentru gestionarea asimetriilor de putere care modelează viața socială în societățile traversate constitutiv de asimetriile puterii. Acest lucru ne permite să ne îndepărtăm de falsa dihotomie a autorității în teoria socială, privită ca un simplu mecanism de integrare sau ca un instrument de dominare.

În al doilea rând, propune să anulăm relația strânsă dintre noțiunea de ierarhie și ordine ierarhică și, prin urmare, concepția ierarhiilor ca durabile, permanente și rigide. Aceasta se petrece deoarece această formă de înțelegere împiedică

inteligibilitatea gestionării asimetriilor de putere în societățile mai mobile, cu lanțuri transversale de distribuție a puterii și alternanță mai semnificativă în ocuparea locurilor de autoritate. În schimb, propune să pornim de la o concepție a ierarhiilor ca fiind mobile, cu granițe difuze și tranzitorii.

În al treilea rând, sugerează că fundamentele autorității și motivele pentru obediență, respectiv dimensiunea pur reprezentativă în studiul autorității, ar trebui să fie mai puțin importante ca obiect de analiză. Ne aflăm într-un moment în care explicațiile bazate pe componente fundamentale (fundamente) și pe performanțe bazate pe consens normativ (precum teoria legitimității bazată pe reprezentări) își arată limitele. Această abordare nouă plasează accentul analitic asupra exercitării autorității. Analiza acestei interacțiuni poate oferi chei comprehensive pentru înțelegerea autorității în societățile caracterizate prin alternanță, contingență și pluralitate.

În al patrulea rând, nu mai concepe autoritatea ca prezentând omogenitatea compactă care este de obicei derivată din teoria legitimității, în mare parte prin prisma noțiunii de „tip ideal” folosită de Weber. Abordarea sugerată propune să considerăm autoritatea ca fiind o soluție particulară găsită de societățile cu trăsături structurale și istorice specifice, care se confruntă cu cerințe diferite pentru exercitarea ei în funcție de momentele istorice, de sfera socială în cauză (familie, politică, muncă sau altele) și de poziția socială ocupată.

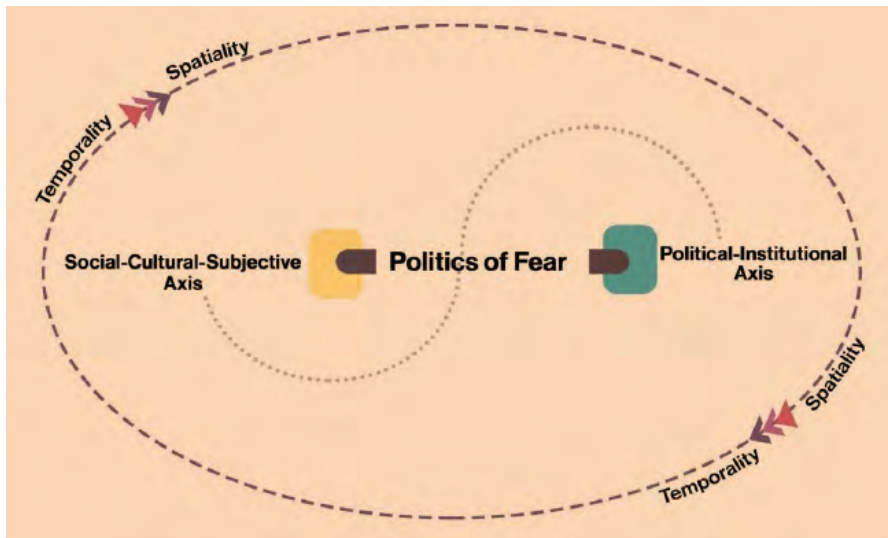
Pe scurt, trebuie să ne reinnoim urgent instrumentele pentru studierea autorității. Și, în acest sens, așa cum indică rezultatele cercetării mele empirico-teoretice, trebuie să trecem de la o abordare bazată pe „credința în legitimitate” la o abordare interactivă și situată a exercitării autorității care poate explica modul în care actorii sociali de astăzi rezolvă problema gestionării asimetriilor de putere în diferite societăți. ■

Adresă de corespondență:

Kathya Araujo <kathya.araujo@usach.cl> / Twitter: [@AraujoKathya](https://twitter.com/AraujoKathya)

> Politica fricii și imaginarul politic autoritar

de **Lara Sartorio Gonçalves**, IESP-EURJ, Universitatea de Stat din Rio de Janeiro, Brazilia

Imagine creată de autor pentru a ilustra faptul că aparentul oximoron al politicii fricii este încurcat în structuri temporale și spațiale care formează alte două straturi fundamentale ale manifestării sale: stratul politico-instituțional și stratul socio-cultural subiectiv.

Unul dintre cele mai proeminente cuvinte ale ultimului deceniu a fost „frica”. Ma refer aici la multi-dimensionalitatea fricii: frica de violență urbană; de violarea corpurilor noastre; de violență statală; de nedreptate socială; de viitor; și chiar frica existențială. Reactivitatea combinată cu instinctul de supraviețuire aferent traiului cu teama unei iminente prăbușiri globale au făcut din frică, busola comportamentului politic și agregatorul relațiilor sociale. Ceea ce eu voi numi „politica fricii” include mai mult decât emergența ei recentă (exprimată în general prin ascensiunea globală a extremei drepte și exploatarea de către aceasta a fricii). O perspectivă comprehensivă sugerează că suntem martorii unei creșteri a agentității grupurilor politice de extremă dreaptă – ca în cazul bolsonarismului din Brazilia, pe care l-am studiat, dar și a unor tendințe din societate prin care imaginarul politic autoritar și fricile ancorate în context socio-istorico existențiale s-au asociat.

> Între vizibil și invizibil

O perspectivă care nu exclude mișcarea, plierea sau suprapunerea unor elemente multifacetate, dar care explorează multiplitatea a ceea ce este trăit, experimentat și acumulat, nu doar la nivel mental ci și în mușchi, sânge și impulsuri este ceea ce eu definesc ca fiind practica fisurilor. În sens grafic, politica fricii este maleabilă în fața fluidității. Separările sunt doar de ordin didactic și analitic, și există permeabilitate între elemente. De altfel, trebuie notat că

nici măcar indivizii, colectivitățile, instituțiile sau companiile nu sunt actori coezivi și unidirecționali. Așadar, politica fricii este definitorie pentru politica modernă și, într-un sens mai larg, constă dintr-un set de mecanisme care mediază transformarea fricii (fie ea produsă ori mediată) într-un imperativ al coeziunii sociale.

Omniprezența fricii este un afect (o reacție) politic ce reprezintă un vector dinamic în constituirea legăturilor sociale, în timp ce legitimizează deopotrivă excluderea socială și animozitățile. Acest aparent oximoron al politicii fricii este țesut într-un amalgam temporal și spațial. Prin această afirmație mă refer la memorie, estetică, arhitectură, planificare urbană militarizată, infrastructuri și abisurilor lor sociale; la procese de digitalizare și la accelerarea timpului; la experiența granițelor și la geolocalizarea fricii; și la violența colonială și urbană, printre alte aspecte.

Experiența fricii diferă în funcție de geometria puterii, implicând în principal rasa, genul și clasa (acestea constituind matricea fricii și a inamicilor sociali). Un exemplu în acest sens este reprezentat de teritoriile unde violența provine în special din structuri ale statului, respectiv poliția pentru cei ce trăiesc în favelele braziliene, astfel că [frica de agenții îmbrăcați în uniformă este semnificativ mai mare decât în oraș](#), acolo unde cel mai adesea armata inspiră un sentiment de securitate.

În cadrul fisurilor din politica fricii se regăsesc două axe: cea politico-instituțională și cea socio-cultural-subiectivă. Prima

>>

se referă la relația colonială latentă dintre stat și civili, bazată pe binaritatea dintre ordine și haos. Aceasta se află în centrul noțiunii de monopolizare a violenței și responsabilitatea statului de a oferi protecție socială; ea subliniază logica a ceea ce este acceptabil/ legitim ca autoritate; constituie o oglindire a noțiunilor de moralitate, secularitate și antreprenariat politic. În strânsă legătură și în același cadru spațio-temporal, dimensiunea socio-cultural-subiectivă constă în baza cognitivă și implicațiile politice pentru o anumită raționalitate: logica celui alt periculos (care implică necesitatea unui stat care să protejeze), având efecte legate de politica ostilităților și polarizarea politică vehementă; implementarea tehnologiilor de supraveghere în procesul de digitalizare și o anumită acceptare a limitării libertății; producerea estetică a fricii și a imaginilor violente cu reproducere mare în media.

Definirea conceptuală a politicii fricii facilitează reflectarea dintr-o perspectivă comprehensivă asupra ascensiunii extremei drepte și a adeziunii populare la autoritarism. Această abordare se concentrează asupra apariției și persistenței în timp a extremei drepte, a variațiilor fie în radicalismul ei ori al sprijinului popular, permițând astfel înțelegerea consecințelor sale ca repere socio-politice dincolo de victorii electorale surprinzătoare apărute în jurul lumii. Reflectarea asupra modului în care viața publică și experiența politică produc și mobilizează reacții vor servi ca punct de sprijin pentru adeziune asocială. Inspirată de [Kathya Araujo](#), am reușit anterior să identific ancore socio-existențiale fundamentale care sunt esențiale pentru înțelegerea atractivității ideilor de extremă dreaptă în contemporaneitate.

> Ancore autoritare socio-existențiale

Relația dintre autoritate și percepția asupra eficienței care a fost cimentată în imaginarul colectiv al teritoriilor cu trecut colonial este fundamentală în asimilarea autoritarismului. Există o dinamică istorică a criminalizării celui alt reflectată în structura rasializată a statului, folosirea forței și a violenței pentru dominația teritorială și însușirile subiective de distincție dintre colonizat și colonizator. În privința Braziliei, este remarcabil cum formarea sa istorică demonstrează construirea înțelegerii eficienței autorității bazate pe represiunea revolțelor sclavilor. A recunoaște că această frică larg răspândită este fundamentală și susține relațiile sociale, ne permite să reflectăm asupra variațiilor în care autoritatea (autoritarismul) este exercitată, chiar și sub masca democrației. În plus, compatibilitatea dintre autoritarism și neoliberalism demonstrează expansiunea constantă a practicilor autoritare care se manifestă în multiple sfere a le vieții, de la cele mai intime și individuale și până la relațiile sociale în sens mai larg.

Rolul fricii în procesul de formare a imaginii sinelui și a celorlalți, precum și dinamica teritorialității în emergența mediilor urbane, justifică ideea că frica este o consecință a colonialismului care întreține diviziunea în cadrul orașului, așa cum a susținut prima oară Vladimir Safatle. Teritoriile redau o lentilă prin care pot fi identificate aranjamentele sociale. Relația dintre frică și spațialitate este puternică în ambele

direcții, incluzând arhitectura și planificarea urbană, precum și reprezentarea (și localizarea) subgrupurilor ca „purtătoare” de violență și amenințări. O parte a consecințelor acestei spațialități poate fi observată în orașele îngrădite, comunitățile cu acces limitat sau în planificarea urbană militarizată. Existența metropolei nu este vizibilă prin ea însăși: este nevoie de colonie pentru a fi evidențiat contrastul dintre vizibil și invizibil, astfel încât tocmai din această perspectivă trebuie înțeleasă urbanizarea, ca o geografie a fricii și a criminalității celui alt bazată pe rasism.

Sociologia urbană din țările aflate la periferia lumii sugerează că pe lângă criminalitatea propriu-zisă există o extrapolare a sentimentului de nesiguranță prin intermediul mass-media și prin discuțiile zilnice dintre oameni. În continuarea esteticii planificării urbane militarizate, se construiesc mai multe garduri și ziduri pentru a organiza orașul nu doar după criterii de siguranță și segregare, ci și în scop de estetică și statut. Acesta este un motiv de reflecție asupra importanței menținerii și a aprofundării inegalităților sociale și a mediatizării violenței urbane pentru consolidarea prăpastiilor sociale.

O altă ancoră crucială care justifică fundamentul maniheist dintre bine (noi) și rău (ei) privește relația dintre moralitate, religiozitate și raționalitate. Rezultatul acestei fuziuni (care implică religia, statul și raționalitatea) privește nu doar caracterul normelor și al instituțiilor; acestea sunt elemente care declanșează interpelări colective și crearea de sensibilități comune. În acest moment istoric în care suntem deja familiarizați cu o conotație pozitivă pentru „civilizație” și „domesticire”, putem susține că femeile și foștii sclavi continuă să fie țintele imediate („devianții”) ale patriarhatului. Astfel, nu este de mirare faptul că reactivitatea extremei drepte este caracterizată ca fiind masculinizată, albă, clamând virilitate heteronormativă și violență militarizată, înglobând repulsia față de ceea ce ei numesc „ideologia de gen”. Prin urmare, eliminarea restricționării femeilor din spațiul public la cel domestic a trezit o frică existențială în rândul masculinității.

> Imaginarul autoritar și tendințe societale

În plus, merită subliniate trei tendințe societale contemporane, părți constitutive ale ancorelor socio-existențiale care alcătuiesc imaginarul autoritar: individualizarea, digitalizarea și simțul urgenței. Prima tendință, individualizarea, se ocupă de subiectul modern modelat de frica față de străini. Întâlnirea cu celălalt destabilizează ordinea sinelui. Individul trăiește într-o lumea tulburătoare, astfel încât caută permanent artificii prin care să se protejeze de celălalt, care este un intrus, un pericol anunțat. Din această perspectivă, interacțiunile sociale sunt guvernate de frica în care autoritatea statului garantează că viața în societate nu este o vulnerabilitate amenințătoare. În forma sa radicalizată, amprenta individualizării poate fi exemplificată prin sintagma „antreprenoriatul sinelui”.

A doua tendință, digitalizarea, se ocupă de puterea penetrantă a imaginii care sporește într-o realitate în care

accelerarea timpului este o caracteristică fundamentală. Digitalizarea întreține (și este întreținută) un flux crescut de informații, avansuri tehnologice cu implicații în zona comunicării și a relațiilor, atenție dispersată spre mai multe soluții pe termen scurt, creând astfel o putere instantanee a imaginii. Imaginea are „o eficiență simbolică”, în sensul că oferă înțeles semnificațiilor care formează unitatea imaginii și a sinelui. Împletirea centralității imaginii cu digitalizarea societății are efecte semnificative asupra limbajului în sine și a modului în care circulă ideile. Concatenarea imaginilor care produc un repertoriu autoritar, rasist și masculin este integrată prin diferite mijloace în imagină pe care extrema dreaptă și-l însușește și îl amplifică.

În ultimul rând, în capitalismul contemporan trăim paradoxul dezvoltării tehnologice care în mod proporțional accelerează timpul, fapt ce conduce la o continuă stare de urgență datorată lipsei timpului. Ceea ce până la un punct părea să indice o exuberanță a economiei de timp, dată fiind viteza transporturilor, comunicațiilor și mai ales a mijloacelor de producție, a devenit în schimb epuizarea sa. Ritmul accelerat al modernității implică o desincronizare socială în care indivizii au permanent impresia că sunt în întârziere sau simt frica ratării unor oportunități. Acest sentiment al întârzierii generează două strategii aparent centrale pentru extrema dreaptă. Prima este noțiunea că totul este un „ultimatum”: „trebuie să acționăm, și trebuie să o facem acum”, nu este timp să elaborăm un proiect în viitor. A doua indică vetustitatea instituțiilor și a aparatului birocratic care s-au dovedit

lente în fața fluxului rapid de nevoi. Aceste dimensiuni se nasc din dinamica accelerării timpului gândită de Hartmut Rosa, care are impact asupra înțelegerii individuale și colective a timpului. Dacă acționarea într-un simț al urgenței este impusă în ciuda dorințelor individuale, prin structuri sociale, putem susține că există interese instituționale în acest sens.

> Concluzii

Frica a produs și modelat subiectivități de-a lungul istoriei prin influențarea matricei discursului într-o neobosită relație cu sensibilitatea și materialitatea. Structura și elementele de structură ale fricii sunt prezente în istorie, constant reinventându-se și reorganizând relațiile interpersonale. Ancorele și instrumentele politicii fricii sunt mobilizate asemeni unei justificări pentru practici autoritariene, fie în relațiile interpersonale, fie în grupuri ori în relația dintre societate și stat. Gradul de dispersare și multi-dimensionalitatea fricii sunt șocante, relevând un aspect social dificil de izolat; sunt straturi vizibile și invizibile legate de frică într-o mișcare auto-susținută. Acutizarea și multiplicarea modalităților de a crea și transforma frica în instrument politic a condus la conștientizarea faptului că aceasta este atât agent, cât și instrument al strategiilor de dominare și control social care infleuțează formele de interacțiune și construcția subiectivă. ■

Adresă de corespondență: Lara Gonçalves Sartorio <larasartorio@iesp.uerj.br>

> Lupta pentru apă,

formă de rezistență la capitalismul neoliberal

de **Madelaine Moore**, Univesitstea Bielefeld, Germania

Barajul Warragamba. Foto credit: iStock, zetter, 2022.

Crescând în Australia în timpul Secetei Mileniului, apa, sau mai degrabă lipsa acesteia, era omniprezentă. Acum că locuiesc în nordul Europei de aproape un deceniu, tonul tot mai alarmat al discuțiilor despre diminuarea rezervelor de apă subterană, secetă și stagnarea debitelor râurilor îmi este îngrijorător de cunoscută. Pentru mulți din lumea minoritară, apa tinde să fie ceva firesc. Doar atunci când apa lipsește, când încetează să curgă sau când ceea ce curge este atât de poluat că nu mai poate fi folosit în siguranță, abia atunci începem să observăm multiplele moduri în care suntem dependenți de apă și felul în care ea unge mecanismele economiei politice globale. Prezența sau absența apei determină nu numai cum și unde putem trăi, ci și cine va supraviețui. Cu alte cuvinte, ne este indispensabilă.

> Binele comun trebuie să fie în centrul oricărei soluții

O relație atât de alienată cu apa este departe de a fi universală; multe comunități indigene consideră apa ca însemnând viață, deci ceva ce nu poate fi comodat. Apa nu este un dat pentru cei aproape 2 miliarde de oameni care nu au acces la apă potabilă sau pentru acei 25% dintre locuitorii planetei care trăiesc în medii stresate hidric. De aceea activiștii din întreaga lume s-au unit sub sloganul „apa este viață” pentru a evidenția că orice soluție de succes la actuala criză ecologică trebuie să fie centrată în jurul ideii că apa este un bun comun al umanității.

În ciuda crizei globale a apei, serviciile conexe și de infrastructură sunt în continuare comodatizate, privatizate și comercializate, ele fiind valorificate financiar din ce în ce mai mult. Totodată, aceste procese sunt prezentate ca soluții și nu cauze ale prezentei crize. De exemplu, rezoluția Conferinței ONU privind Apa – prima conferință ONU dedicată apei în mai bine de 50 de ani – a conținut apeluri de mobilizare suplimentară a sectorului privat pentru acoperirea deficitului de finanțare în domeniu. În vreme ce acest apel către corporații multinaționale, companii de apă și instituții financiare s-a făcut în sensul luării unor angajamente voluntare și a inclus capitole privind integrarea suplimentară a managementului apei în politicile de responsabilitate socială corporativă verde ale acestora (acum poate, de ce nu, și albastră), mulți activiști din domeniul apei sau ONG-uri de profil nu au fost invitați la conferință.

> Susținerea vieții sau fuga după profit: rezistența în fața comodatizării

În cartea publicată recent, [Water Struggles as Resistance to Neoliberal Capitalism: A Time of Reproductive Unrest](#), explorez criza globală a apei și felurile în care comunitățile din Australia și Republica Irlanda au rezistat expansiunii gradului de comodatizare a apei. În acest demers, realizez o comparație a modalității de încorporare a luptei pentru apă ca factor agregator în această conjunctură specifică; o conjunctură marcată de concurența economică, ecologică și a crizelor sociale recurente, în care criza globală a apei este doar una dintre fațetele problemei.

Cartea are două perspective principale. Prima constă în rolul critic al exproprierii (apei, naturii și a reproducerii sociale) pentru acumularea de capital. A doua perspectivă constă în formele de agregare care apar ca răspuns la aceste dinamici. Aducând în discuție proteste împotriva prețului apei din Irlanda și rezistența împotriva expansiunii exploatărilor neconvenționale de gaze din Australia, explorez tensiunea dintre crearea vieții și obținerea de profit care definesc noua frontieră a comodatizării apei.

Argumentul meu este în sensul că fiecare acaparare prin exploatarea apei reflectă una dintre diferitele fațete, chiar interrelaționate, ale aceluiași sistem care subminează capacitatea de creare a vieții. În ambele situații, apa ca resursă naturală sau ca infrastructură de reproducere socială

>>

a fost reimaginată ca mijloc de acumulare sau de rezolvare a crizelor succedate crizei financiare din 2008-2010. În Australia, natura a fost folosită ca „un robinet” în care creșterea economică s-a concentrat pe creșterea expropriilor în domeniile combustibililor fosili, a mineritului și a agriculturii. Între timp în Irlanda, serviciile publice de apă au fost restructurate pentru echilibrarea bugetelor publice ulterior salvagărdării băncilor, consecințele fiind suferite de comunitățile clasei muncitoare.

> „Soluția sferică” ca mijloc ineficient de soluționare a crizei

Totuși, un argument central al cărții este că prin această manieră de acțiune nu au fost soluționate crizele economice. Dimpotrivă, exproprierea și reimaginarea au fost ghidate către alte condiții care facilitează acumularea: reproducerea socială, natura și, din ce în ce mai mult, statul. Pornind de la conceptul lui David Harvey de „soluție spațială” și interpretându-l prin intermediul teoriei reproducerii sociale, am dezvoltat noțiunea de „soluție sferică” pentru a demonstra cum crizele sunt transferate dintr-o sferă în alta, ca modalitate de gestionare a crizelor. Astfel, în Irlanda, criza economică a fost „rezolvată” prin transformarea acesteia într-o criză de reproducere socială a comunităților clasei muncitoare. În Australia, efectul crizei economice a fost stopat prin sporirea crizei ecologice cauzată de intensificarea extracției de combustibili fosili pentru export, fiind astfel epuizată capacitatea de reproducere socială a comunităților rurale care depindeau la rândul lor de aceleași resurse de apă. Ideea acestei soluții sferice subliniază dependența dintre regimul de acumulare prin exproprierea naturii și munca de reproducere socială, aceasta fiind dinamica cheie în criza globală a apei.

Totuși, în ambele cazuri, prin prioritizarea reproducerii capitalului transnațional în dauna comunităților rurale sau de clasă muncitoare, instituțiile necesare acumulării de capital au fost destabilizate. O suprapunere fățișă a intereselor politice și economice a condus deopotrivă la o blocare a oportunităților politice alternative, cât și la o creștere a disensiunii în rândul celor considerați dispensabili în *status quo*-ul existent. Crizele economice au devenit la rândul lor crize politice. În acest proces al luptei, raționalitățile subversive ce au apărut erau incongruente cu ceea ce se întâmplase anterior; arena politică a fost reconfigurată pe măsură ce comunitățile au fost remobilizate politic prin aceste lupte.

> Două exemple de creștere a luptei sociale și antagonismul de clasă

În Australia, prin redefinirea apei ca o formă mai degrabă colectivă decât individuală de proprietate, comunitățile rurale au combătut o înțelegere alienată societății și naturii, esențială de altfel pentru expansiunea colonială a frontierei mărfurilor albe din Australia. Înțelegerea apei și a comunității

ca părți constitutive a creat necesitatea separării chestiunilor privind proprietatea funciară asupra terenului și proprietatea privată, aducându-se astfel în discuție deposedările și problematizându-se existența *terra nullius* (ro. terenul nimănui). În cadrul acestor schimbări sociale a apărut o incoerență în logica statului și pieței, precum și un antagonism de clasă de-a lungul liniilor ecologice. Apa a căpătat sensul unei constelații de relații sociale contestate; mai mult, poziția socială de clasă a început să fie determinată mai mult de relația avută cu procesele de expropriere, în locul unei stratificări a poziției în societate.

În Irlanda, atenția acordată apei ca infrastructură de reproducere socială a evoluat rapid într-o critică mai largă a statului și a instituțiilor relaționate, în particular asupra democrației reprezentative. Apa, ca mijloc de reproducere socială și infrastructură aferentă a căpătat înțelesul unui bun comun, unui drept colectiv care nu poate fi ținta unei acumulări de capital. Totuși, prin formularea acestor revendicări s-au evidențiat capacitatea și interesul scăzut al statului de a asigura acest drept colectiv: restricțiile materiale ale statului au arătat că, deși asemenea drepturi ar fi extinse pe hârtie, în fapt nu pot fi realizate. Statul irlandez și implicarea sa în circuitele de capital financiar global însemna că acesta va continua să fie un antagonist în realizarea intereselor clasei muncitoare

> Spațiu pentru raționalități subversive: neliniștea reproducerii

În procesul fiecărei lupte sociale au apărut mai mult decât alianțe temporare; o relație comună cu exproprierea a facilitat dezvoltarea solidarității în cadrul comunității. Ambele comunități, australiană și irlandeză, sunt exemple ale contradicției cheie a capitalismului neoliberal: incompatibilitatea în creștere a condițiilor necesare pentru crearea vieții și generarea de profit. Prin analiza acestor contradicții cu ajutorul dialogului eco-socialist și a teoriei reproducerii sociale, aria luptei de clasă s-a lărgit pentru a include căminul, natura și cartierul.

Identificarea acestor lupte în cadrul crizei globale a apei și pornind de la punctele de contradicție enunțate, susțin că luptele pentru apă întrerup procesele de reproducere capitalistă, dar deschid deopotrivă un spațiu pentru raționalități subversive. Ceea ce a apărut în Australia și Irlanda este o perioadă de neliniște reproductivă. Așa cum prezint pe parcursul cărții, criza globală a apei nu înseamnă doar accesul la apă sau gestionarea acestei resurse. Ceea ce este în joc sunt relațiile sociale și instituțiile care permit acapararea prin exploatare a apei și crizele ce îi succed. ■

Adresă de corespondență: Madelaine Moore <madelaine.moore@uni-bielefeld.de>

